

ΔΙΑΤΙ ΑΠΕΤΥΧΕΝ Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΜΑΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΤΣΟΥΓΚΟΥ

I. Τὰ διαπραχθέντα σφάλματα

Ἐχομεν τὴν περιέργειαν νὰ ἐρωτῶμεν συχνὰ γνωστούς μας ἐξ ἐπαρχιῶν καὶ ἰδίως καθαρῶς ἀγροικῶν τοιούτων, νὰ ἐρωτῶμεν ἀπλοϊκοὺς χωρικοὺς περὶ τοῦ ἀντικτύπου, τὸν ὅποιον ἔσχον τὰ πληθωρικῶς κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν ἐφαρμοσθέντα πρὸς προαγωγὴν τῆς γεωργίας μέτρα. Ἡ ἀπάντησις ποὺ λαμβάνομεν ἐκάστοτε, ἐπιβεβαιώνει τὴν προσωπικὴν ἀντίληψιν ποὺ ἐσχηματίσαμεν ὁσάκις ἤλθαμε εἰς ἄμεσον μὲ τὴν ὑπαιθρον χώραν ἐπαφὴν.

Οἱ ἀγρόται χαρακτηρίζουν τὰ περίφημα «μέτρα» τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας ὡς εἰρωνεῖαν διὰ τὴν δυστυχίαν των. Καὶ κινοῦν θυμοσφόως τὸ κεφάλι των, ὅταν ὑπὸ ἀνωτάτων, σοφῶν θεωρουμένων, ὑπαλλήλων τοὺς προτείνεται π.χ. νὰ εἰσαγάγουν σιτὸ χωριό των τὴν μηχανικὴν καλλιέργειαν. Διότι σκέπτονται ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ θυσιάσουν τὰ ζῶα των, ποὺ τοὺς ἐξυπηρετοῦν, ὅχι μόνον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς πλῆθος βοηθητικῶν ἐργασιῶν. Ἐὰν δὲ διατηρήσουν τὰ ζῶα, ὑποστοῦν ὅμως συγχρόνως καὶ τὰς ἐπιπροσθέτους δαπάνας τῆς μηχανικῆς καλλιεργείας, τότε ἡ ἐκμετάλλευσις καθίσταται ἂν ὅχι ἐντελῶς ἀσύμφορος, πάντως περισσότερον ἀσύμφορος ἀπ' ὅ,τι εἶναι σήμερα. Παρομοίους ὑπολογισμοὺς εἶναι συνηθισμένοι οἱ χωρικοὶ νὰ τοὺς κάμνουν χωρὶς μεγάλη σκέψιν. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποφεύγουν τὰ χοντρὰ σφάλματα, εἰς τὰ ὁποῖα εὐκόλα περιπίπτουν οἱ «θεωρητικοὶ» λεγόμενοι, οἱ ἀγνοοῦντες τὰς πραγματικὰς συνθήκας τῆς ὑπαίθρου χώρας.

Γενικὰ οἱ χωρικοὶ δὲν ἠμπόρεσαν ἀκόμη νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τὰς γεωργικὰς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους, δὲν ἠμπόρεσαν ἀκόμη νὰ καταλάβουν τί ἐπιδώκουν, ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς των. Τὸν γεωπόνον, ὁ ὅποιος, κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τῶν ἀρμοδίων, θὰ ἐγκατέλειπε τὸ γραφεῖον τοῦ ὀριστικῶς διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ κύριον ἔργον του, τὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἀγρότου, τὸν βλέπουν τόσον σπάνια ὅσον καὶ πρότερον. Καὶ ὅταν ὅμως τοὺς κάμνη τὴν τιμὴν τῆς ἐπισκέψεως, ἡ συνεννόησις μαζί του εἶναι ἀδύνατος. Διότι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ κράτους γεωπόνος εἶναι ξένος πρὸς τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῶν χωρικῶν, ξένος πρὸς τὴν νοοτροπίαν του, ξένος πρὸς τὸν πόνον του. Ὁ γεωπόνος ἐξακολουθεῖ—ἐκτὸς ὀλίγων τιμητικῶν ἐξαιρέσεων—νὰ εἶναι ὁ φρεσκοσιδερωμένος κύριος τοῦ γραφείου, ὁ ἐγωῖστής, ὁ μεγαλομανής, ὁ γραφειοκράτης. Ἡ νοοτροπία του δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραξε-

νεύση: εἶναι ἡ ἰδία ποὺ διέπει καὶ τοὺς προϋσταμένους τοῦ ἐμπνευστὰς τῆς γεωργικῆς μας πολιτικῆς, εἶναι ἡ ἰδία ποὺ διέπει καὶ τοὺς ῥυθμιστὰς τῆς καθόλου πολιτικῆς τῆς χώρας—εἶναι ἡ νοοτροπία τοῦ Νεοέλληνα ὡς κράτους.

Ἀναλογισθῆτε τὰς γενικὰς γραμμὰς τοῦ περιφήμου ἀγροτικοῦ προγράμματος, ὅπως αὐτὸ ἐξηγγέλθη πρὸ τετραετίας: Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν θὰ ἀντετρέποντο αἱ παλαιαὶ μέθοδοι καλλιεργείας καὶ θὰ καθίστατο ἀγνώριστος ἡ ὑπαιθρος χώρα. Ἐὰν ἐτολμᾶτε τότε ν' ἀμφισβητήσετε τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐξαγγελθέντος προγράμματος καὶ νὰ χαρακτηρίσετε τοὺς ἐμπνευστὰς τῆς ὡς μεγαλομανεῖς, σᾶς ἀντετάσσουν τὰ ἐπιτευχθέντα ὑπὸ τῶν ἰδίων «θαύματα» ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ὅπου ἔδρασαν ὡς ὑπάλληλοι τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων. Ἐλησμόνουν τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πρόσφυγες κατῴρθωσαν νὰ ζήσουν καὶ νὰ πραγματοποιήσουν καὶ κάποια παραγωγὴν, μόνον μὲ τὰ χρήματα καὶ τὰ ἐφόδια ποὺ τοὺς παρέσχεεν ἡ ἡ Ἀποκατάστασις. Δὲν ἤθελον νὰ πιστεύσουν, ὅτι μόλις σωθοῦν τὰ τελευταῖα μέσα τοῦ Ἐποικισμοῦ καὶ ἀφεθοῦν οἱ πρόσφυγες νὰ ζήσουν ἐξ ἰδίων πόρων θὰ περιέπιπτον εἰς πρωτοφανῆ ἔνδειαν.

Διατελοῦντες, λοιπόν, οἱ ἀρμόδιοι ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν «θαυμάτων» τοῦ Ἐποικισμοῦ, θαμβωμένοι ἀπὸ τὴν γενικωτέραν οἰκονομικὴν ἀνθησιν ποὺ ἐπροκάλουν τὰ ἐξωτερικὰ δάνεια—ἀνθησιν δυστυχῶς χειμερινήν, ὑποκύψασαν εἰς τὴν πρώτην θεομηνίαν—καὶ γεμᾶτοι αἰσιοδοξίαν διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας, κατέστρωσαν μεγαλεπήβολον ἀγροτικὸν πρόγραμμα. Χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὰς ἰδιαζούσας συνθήκας τῆς χώρας, τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν ἀγροτῶν καὶ πλείστους ἄλλους παράγοντας, ἐξήρτησαν πραγματικὴν ἐπανάστασιν τῆς ὑπαίθρου χώρας ἐκ τῆς πραγματοποίησεως τοῦ μεγαλομανοῦς σχεδίου των.

Καὶ ἤρχισεν ἐν τάχει ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν ὑπηρεσιῶν ἀπὸ τοῦ κέντρου πρὸς τὰς ἐπαρχίας. Προσετέθησαν νέαι ὑπηρεσίαι, εἰς τὸ κέντρον καὶ ἰδρύθησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τὰ Γ ε ω ρ γ ι κ ᾶ Γ ρ α φ ε ῖ α. Οὕτω, ἐκτὸς τῶν Γεωργικῶν Ἐπιμελητηρίων καὶ τῶν ποικιλωνύμων ἄλλων γεωργικῶν ὁργανώσεων (συνεταιρισμῶν, τοπικῶν εἰδικῶν ταμείων κτλ.), ἀπέκτησαν ἤδη αἱ ἐπαρχίαι καὶ νέαν ὑπηρεσίαν. Τὸ κέντρον, διευθύνον δικτατορικῶς τὴν ὅλην κίνησιν, συνέστησε καὶ δ ο κ ι μ α σ τ ι κ ο ὺ ς ἀ γ ρ ο ὺ ς, καθὼς καὶ τοὺς λεγομένους ἀ γ ρ ο τ ι κ ο ὺ ς σ τ α θ μ ο ὺ ς, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἐπιτυχῇ παρομοίωσιν φίλου ἀνωτάτου κρατικοῦ ὑπαλλήλου, δύνανται νὰ παραβληθοῦν μὲ καταστήματα, ἔχοντα θαυμασίαν μὲν βιτρίνα, οὐδὲν ὅμως ἐμπόρευμα πρὸς πώλησιν. Ἐξ ἄλλου τὸ θέαμα ἀγροτικοῦ σταθμοῦ τοῦ ὁποίου τὰ φυτὰ, λόγῳ μὴ ἐγκαίρου ἀποστολῆς τῶν σχετικῶν πιστώσεων, ἀφέθησαν νὰ μαραθοῦν, εἶναι συνηθέστατον. Διότι τὸ συγκεντρωτικὸν μας σύστημα δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἔγκαιρον ἔγκρισιν τῶν ἐγγεγραμμένων δι' ἐκάστην ὑπηρεσίαν πιστώσεων. Ἀρρώστεια αὕτη γενικωτέρα τῆς διοικητικῆς μας μηχανῆς.

Πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ μεγαλεπήβολου αὐτοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος τὸ κράτος δὲν ἐφείσθη καθόλου δαπανῶν. Ὁ προϋπολογισμὸς

τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας ηὐξήθη ἀπὸ 336,8 ἑκατομμύρια πού ἦτο τὸ 1928-29, εἰς 406,8 τὸ 1929-30, εἰς 363,3 τὸ 1930-31, καὶ εἰς 409,1 κατὰ τὸ 1931-32. Διὰ νὰ καταστοῦν ὁμῶς περισσότερον ἐμφανέστερα τὰ διατεθέντα διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος κονδύλια, πρέπει νὰ σημειώσωμεν τὰ τακτικὰ ἔξοδα τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, τὰ ὁποῖα ἀνῆλθον: 1928-29 96,4 ἑκατομμύρια, 1929-30 128,4, 1930—31 169,0, 1931-32 154,4. Πρὸς τούτοις, πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ἐκτὸς τοῦ γεγονότος, ὅτι 110 ὁλόκληρα ἑκατομμύρια διετέθησαν ἐκ τῶν περισσευμάτων, δι' ἀγροτικὰς ἐγκαταστάσεις, καὶ τὸ γεγονός, ὅτι σημαντικὰ ποσὰ τῶν ἐκιάκτων ἐξόδων πού διετίθεντο ἄλλοτε διὰ τὴν Ἀγροτικὴν Ἐγκατάστασιν καὶ τὴν Διεύθυνσιν Ἀνταλλαγῆς, ἀπορροφῶνται ἤδη ὑπὸ τῆς νεοσυστάτου Γενικῆς Διευθύνσεως Γεωργίας. Οὕτω, τὸ κονδύλιον τῆς ἀγροικῆς ἐγκαταστάσεως παρουσιάζει τὴν ἑξῆς μείωσιν: 1928-29 50,5 ἑκατομμύρια, 1929—30 25,4, 1930—31 25,4, 1931-32 6,0. Συνεχῆ μείωσιν παρουσιάζει ἐπίσης καὶ τὸ κονδύλιον τῆς Διευθύνσεως ἀνταλλαγῆς: 1928-29 32,2 ἑκατομμύρια, 1929-30 29,0, 1930—31 29,0, 1931-32 15,6. Ἀπεναντίας, τὸ κονδύλιον ἐκιάκτων ἐξόδων τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Γεωργίας αὐξάνεται προοδευτικῶς: 1928 — 29 1,8 ἑκατομμύρια, 1929 — 30 6,7, 1930—31 5,8, 1931—32 24,9.

Παρὰ τὰ διατεθέντα ἄφθονα μέσα οὐδεμία σημειοῦται μεταβολή. Αὐτὸ τοῦλάχιστον πιστοποιοῦν αἱ ἀδιάψευστοι ἐπίσημοι στατιστικά, ὅσον ἀφορᾷ τὴν σιτοπαρὰγωγὴν, πρὸς τὴν ὁποίαν κυρίως ἐστράφη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ κρατικὴ προσπάθεια. Ἐν συγκρίσει μὲ τὸ 1922, ἦτοι τὸ ἀμέσως πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν προσφύγων ἔτος, ἀνῆλθεν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν ἡ καλλιεργηθεῖσα διὰ σίτου ἔκτασις, ἡ παραχθεῖσα ποσότης καὶ ἡ μέση κατὰ στρέμμα ἀπόδοσις:

Ἔτη	Στρέμματα	Τόννοι	Ἀπόδοσις
1922	4.298.000	245.500	57
1923	4.300.000	238.900	56
1924	4.665.000	210.000	45
1925	4.650.000	305.400	66
1926	5.277.000	337.500	64
1927	4.988.900	352.900	71
1928	5.380.400	358.100	66
1929	5.007.100	311.100	62
1930	5.715.383	264.200	47

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν προκύπτουν δύο τινα: Πρῶτον, ὅτι ἡ ἐπελθοῦσα μετὰ τὸν ἐποικισμόν τῶν προσφύγων αὕξησις τῆς σιτοπαρὰγωγῆς εἶναι σχετικῶς πολὺ μικρά, καὶ δεύτερον, ὅτι τὰ ληφθέντα μετὰ τὸ 1928 περίφημα μέτρα πρὸς προαγωγὴν τῆς Γεωργίας οὐδεμίαν ἔσχον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς σιτοπαρὰγωγῆς. Διότι ἡ πλουσία σχετικῶς παραγωγὴ τοῦ τρέχοντος ἔτους, ὀφειλομένη κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν εἰς ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκὰ καιρικὰς

συνθήκας, θὰ ἦτο ἀστεῖον· νὰ συσχεπισθῇ μὲ τὰ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐφαρμογῆς των ἀτονίσαντα, ἄλλωστε, κρατικά μέτρα.

Δὲν εἶναι ὅμως μόνον ὁ σιτοπαραγωγός, ὁ διατελὼν ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῶν τόσον θορυβωδῶς διατυμπανισθέντων μέτρων, ἀλλὰ καὶ ὁ λοιπὸς ἀγροτικὸς κόσμος. Ὁ ἀγρότης ἐν τῇ μεγίστῃ του πλειοψηφίᾳ οὔτε ἡσθάνθη καὶ τὸν ἀντίκτυπον τῶν μέτρων αὐτῶν. Δὲν θὰ τὸν ἡσθάνετο δὲ ἀσφαλῶς καὶ ἐὰν διετίθεντο ποσὰ πολὺ μεγαλύτερα τῶν διατεθέντων. Καὶ τὸ τονίζομεν αὐτὸ ἰδιαιτέρως, διότι οἱ ἐμπνευσταὶ τῆς σημερινῆς γεωργικῆς πολιτικῆς δὲν παρέλειψαν νὰ παρουσιάσουν ὥς μίαν τῶν δικαιολογιῶν τῆς ἀποτυχίας των, ὅταν ἐννοεῖται τὴν ἀνομολογοῦν, καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν εἰς τὴν διάθεσίν των οἰκονομικῶν μέσων. Ἡ ἀ γ ρ ο τ ι κ ῇ π ρ ο σ π ά θ ε ι ά μας ἦτο καταδικασμένη ἐκ τῶν προτέρων εἰς ἀποτυχίαν, διότι ἄρχισεν ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ τελεῖσθῃ. Ἐπεδιώχθη κατ' ἀπομίμησιν ξένων χωρῶν ἡ ἴδρυσις πολυτελῶν κεντρικῶν καὶ περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν, καθ' ἣν ὥραν οἱ ἀγρόται μας στεροῦνται κατὰ σεβαστὸν ποσοστὸν ἐπαρκοῦς καὶ καταλλήλου κλήρου, στεροῦνται τῶν ἀπαραιτήτων ἐφοδίων, στεγάζονται εἰς καλύβας, καὶ τὸ χειρότερον δὲν ἔχουν ἀποκτήσει ἀκόμη ἐν τῷ συνόλῳ των συνείδησιν γεωργικήν. Μεγαλομανεῖς καὶ ἐνθουσιώδεις τύποι γεωπόνων, διατελοῦντες ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ, ὅσον ἀφορᾷ τὰ γενικώτερα μεταπολεμικὰ προβλήματα τῆς χώρας, ἀνέλαβον τὴν πραγματοποίησιν ἐνὸς ἀνερματίστου γεωργικοῦ προγράμματος, ὑποσχόμενοι ταχίστην ἀναγνωριστοποίησιν τῆς ὑπαίθρου χώρας.

Ὁ ἀγροτικὸς κόσμος, ἐπ' ἀρκετὸν ἡνέχθη τὰς μεγαλομανίας τῶν διευθυνόντων τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας. Εἶναι καιρὸς πλεον νὰ προσγειωθῶμεν εἰς τὴν ἐλληνικὴν πραγματικότητα οἰκειοθελῶς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ παύσουν αἱ ὑποσχέσεις πρὸς τοὺς ἀγρότας περὶ συντόμου μεταβολῆς τῆς καταστάσεως. Εἶναι καιρὸς νὰ ἐρευνήσωμεν βαθύτερα τὸ ἀγροτικὸν μας ζήτημα. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωσθῇ εὐρύτερον, ὅτι ἡ ἀγροτική μας οἰκονομία ἔχει περιέλθει εἰς κατάστασιν τελείας χρεωκοπίας, ὅτι οἱ ἀγρόται μας στεροῦνται ὥς οἰκονομικαὶ μονάδες κάθε βιωσιμότητος.

Καὶ ὅταν ἀντικρύσωμεν χωρὶς φόβον τὴν ἀλήθειαν, ἃς προσπαθήσωμεν, ἐγκαταλείποντες τὰ μεγαλεπήβολα σχέδια, νὰ βοηθήσωμεν τοὺς ἀγρότας, ὅσους τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν ἡμπορέσωμεν, ν' ἀποκτήσουν βάσιν οἰκονομικήν. Ἡ ἐνίσχυσις τῆς παραγωγικῆς δυναμικότητος τῶν κληρούχων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταστοῦν βιώσιμοι, πρέπει ν' ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τῆς καθόλου γεωργικῆς μας πολιτικῆς καὶ εἰδικῶς :

- α') Τὴν βάσιν τοῦ ἐποικισμού.
 - β') Τὴν βάσιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.
 - γ') Τὴν βάσιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων.
 - δ') Τὴν βάσιν τῆς κτηνοτροφικῆς μας πολιτικῆς.
- Τὸ πῶς, θὰ ἐξετασθῇ εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια.

II. Ὁ ἀναδασμὸς τῆς γῆς καὶ ὁ ἐποικισμὸς ἔργα ἡμιτελῆ

Εἰς τὸν σχηματισμὸν βιωσίμων ἀγροτικῶν μονάδων, τὸν ὁποῖον ἐθέσαμεν ὡς τὸν κύριον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῆς ἀγροτικῆς μας πολιτικῆς, ἔπρεπε πρὸ παντὸς ν' ἀποβλέψη ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀκτημόνων γηγενῶν, καὶ ὁ ἐποικισμὸς τῶν προσφύγων. Δυστυχῶς ὅμως παρ' ἡμῖν ἐνομίσθη ὅτι ἤρκει ὁ ἀναδασμὸς τῆς γῆς διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς τὴν γεωργίαν μας μέλλον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως λαμπρόν. Ὅλοι ἐνθυμούμεθα τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὰς ἐλπίδας ποὺ ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὴν μεγίστην πλειοψηφίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ ἀπαλλοτριώσεις τῶν μεγάλων ἀγροκτημάτων καὶ ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς τοὺς πραγματικούς των καλλιεργητάς. Ὅλα τὰ κόμματα, μήτε τῶν δεξιωτέρων ἐξαιρουμένων, ἀπεδέχθησαν καὶ ἐφήρμοσαν τὴν ἀπαλλοτριώσιν, ἂν ὅχι ὡς κοινωνικὴν ἀνάγκην, πάντως ὡς μέτρον ἀπολύτως ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔπρεπε νὰ καθυστερήσῃ εἰς ἓνα ζήτημα τὸ ὁποῖον εἰς ἄλλα κράτη ἢ εἶχε πρὸ πολλοῦ διευθετηθῇ, ἢ ἐτίθετο ἤδη—ὅπως εἰς τὰς γειτονικὰς Βαλκανικὰς χώρας—ἐπὶ τάπητος πρὸς ὀριστικὴν λύσιν. Ὁ μεσαιωνικὸς θεσμὸς τῆς δουλοπαροικίας, ἔπρεπεν, ἐτονίζετο ἀπ' ὅλους, νὰ ἐκλείψῃ διὰ παντὸς καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ ἐδόθη εἰς τὸ ἀγροικὸν μας ζήτημα ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν μεταπολεμικῶν κοινωνικῶν ρευμάτων καὶ λόγῳ τῆς ἐπακολουθησάσης ὑποτιμήσεως τῆς δραχμῆς, λύσις ριζοσπαστικωτάτη—ριζοσπαστικωτέρα ἀπὸ τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν ἀπὸ ὅλα τ' ἄλλα κράτη πλὴν τῆς Ρωσσίας καὶ Λευκοῦς. Ἡ παρεχομένη εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας ἀποζημίωσις, ὑπολογιζομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πρὸς 5 0]0 κεφαλαιοποιουμένης προσόδου τῆς πενταετίας 1909—1914, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ σημειωθείσα ἐν τῷ μεταξὺ ὑποτίμησις τῆς δραχμῆς, μόλις ἀντιπροσωπεύει, μετὰ τὴν νέαν πτώσιν τοῦ νομίσματος, τὸ εἰκοστὸν πέμπτον περίπου τῆς προπολεμικῆς εἰς χρυσὸν ἀξίας τοῦ κτήματος. Διότι καὶ ἡ ἐκ μέρους τοῦ κράτους καταβαλλομένη εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας ἐκ 50 0]0 προσαύξεις, ἰσοφαρίζεται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴν κατ' ἀρκετὰς μονάδας πτώσιν κάτω τοῦ ἀρτίου τῶν ὁμολογιῶν ἀπαλλοτριώσεως.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀναδασμοῦ τῆς γῆς κατέστη ἐπιτακτικωτέρα μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν προσφυγικῶν μαζῶν. Μετὰ τὸ 1922 διενεμήθησαν καὶ τὰ τελευταῖα ἐναπομείναντα, ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἀγροκτήματα. Ἡ διανεμηθεῖσα ἐν ὅλῳ εἰς γηγενεῖς καὶ πρόσφυγας γῆ, ἀνῆλθε, κατὰ πληροφωρίαν ποὺ μᾶς παρεσχέθησαν ἄλλοτε ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως καὶ τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας (1), εἰς 13.889.000 στρέμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 5.889.000 στρέμματα ἐδόθησαν εἰς γηγενεῖς καὶ τὰ ὑπό-

1) Πρβλ. Δ. Γ. Τσούγκου : «Hundert Jahre griechische Landwirtschaft» Berlin 1931 σελ. 44 κ. ἐ. Ἐπίσης τοῦ ἰδίου : «Ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καὶ προσφύγων κτλ.» εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» 10 καὶ 24 Φεβρουαρίου 1929.

λοιπα 8.000.000 στρέμματα εἰς πρόσφυγας. Δεδομένου δὲ ὅτι ἐκ τῶν 13.889.000 διανεμηθέντων στρεμμάτων τὰ 8.000.000 ἀποτελοῦνται ἀπὸ γαίας καλλιεργησίμους, συνάγεται ὅτι ἡ διανεμηθεῖσα γῆ ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ καὶ πλεον τῆς καθόλου ἐν Ἑλλάδι καλλιεργουμένης ἐκτάσεως, ἡ ὁποία κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κυμαίνεται περὶ τὰ 15.000.000 στρέμματα. Ὡς σημειωθῇ, ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἄλλην χώραν, ἐξ ὧσων μεταπολεμικῶς ἐφήρμοσαν τὴν ἀπαλλοτριώσιν, ἡ διανεμηθεῖσα γῆ ἦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν καλλιεργουμένην ἔκτασιν τόσον μεγάλη, ὅσον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω, κατ' ἐξηκριβωμένας στατιστικὰς πληροφορίας ⁽¹⁾, ἡ ἀγροτική μεταρρύθμισις ἐπεξετάθη εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰς 50 ο]ο τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως, εἰς τὴν Λεττονίαν εἰς 42,4 ο]ο, εἰς τὴν Ρουμανίαν εἰς 29,7 ο]ο, εἰς τὴν Ἑσθονίαν εἰς 25 ο]ο, εἰς τὴν Λιθουανίαν εἰς 17,5 ο]ο, εἰς τὴν Τσεχοσλοβακίαν εἰς 14,1 ο]ο, εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εἰς 9,7 ο]ο, εἰς τὴν Πολωνίαν εἰς 6,1 ο]ο, εἰς τὴν Γιουγκοσλαυίαν εἰς 4,6 ο]ο, εἰς τὴν Φιλανδίαν εἰς 2,1 ο]ο καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν εἰς 2 ο]ο.

Ὁ ἀναδασμὸς ὅμως ἐπαρχιῶν ὁλοκλήρων, ὅπως εἶναι ἡ Θεσσαλία καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Βόρειος Ἑλλάς, ὁ ἀναδασμὸς ἐκτάσεως ὑπερβαινούσης τὸ ἥμισυ τῆς καλλιεργουμένης ἐν τῇ χώρᾳ ἐπιφανείας, ἐνέκλειε προβλήματα, τὰ ὁποῖα ὅπως ἐν ἀρχῇ ὑπεδηλώθη, ἠγνοήθησαν ἐντελῶς ἢ δὲν ἐλήφθησαν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς πρώτης σιγμῆς καὶ ἡ προκύψασα μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἀνάγκη ἀμέσου καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων ἐποικισμοῦ τῶν προσφύγων, δὲν μᾶς ἄφησαν νὰ ἐρευνήσωμεν μὲ ψυχραιμίαν τὰς συνεπείας τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Δὲν μᾶς ἄφισαν νὰ μελετήσωμεν τὰς λειτουργίας τοῦ τοιφλικίου, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο ἤδη ν' ἀντικαταστήσῃ ἡ οἰκονομία τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν: Δὲν μᾶς ἄφισαν νὰ ἐγκύψωμεν εἰς τὴν ψυχρὴν ἐκτίμησιν τοῦ κολλήγου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνεπιστευόμεθα ἤδη τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἐδημιουργήσαμεν οὕτω τάξιν ἐλευθέρων, βέβαια, ἀγροτῶν—ἐλευθέρων ὅμως μόνον τυπικῶς.

Συνετρίψαμεν τὰ τοιφλίκια, τὰ ὁποῖα, ὅσον ἀπηρχαιωμέναι μορφαὶ γαιοκτησίας καὶ ἂν ἦσαν, πάντως ἀπετέλουν βιωσίμους ἀγροτικὰς μονάδας, αἱ ὁποῖαι, ὅπως διὰ μακρῶν ἀνέλυσεν ὁ βαθυστόχαστος μελετητὴς τῶν ἀγροτικῶν μας ζητημάτων Κ. Καραβίδας ⁽²⁾, διέθετον διὰ τοῦ τρόπου τῆς καλλιεργείας των (ντάμκες) ἴδιον σύστημα ἀσφαλίσεως, καὶ ἐδημιουργήσαμεν θνησιγενεῖς κλήρους. Ἐδημιουργήσαμεν τάξιν κατὰ τύπους μόνον ἐλευθέρων ἀγροτῶν. Διότι οἱ ἀπελευθερωθέντες ἀγρόται, ἐνῶ δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἀπὸ τὸν τοκογλύφον, ἀπώλεσαν τὸ σ ὕ σ τ η μ α ἀ σ φ α λ ί σ ε ω ς ποὺ τοὺς παρείχεν ὁ τοιφλικοῦχος. Διότι πρὸ τῆς ἀπαλλοτριώσεως διετέλει ὁ ἀγρότης ὑπὸ τὴν προστασίαν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ γαιοκτη-

1) Πρβλ. Sering: «Die agrarischen Umwälzungen im ausserrussischen Osteuropa» Berlin und Leipzig 1930 σελ. 33—34.

2) Πρβλ. Κ. Καραβίδα: «Ἀγροτικά» Ἀθῆναι 1931. Σελὶς 111 κ. ἐ,

μονος. Ἐν καιρῷ ἀφορίας καὶ κατὰ τοὺς βαρεῖς μῆνας τοῦ χειμῶνος κατέφευγεν εἰς τὸν πάτρωνά του ἐκμεταλλευτὴν τοῦ κτήματος, ὃ ὅποιος ἔστω καὶ ὑπὸ βαρυτάτους ὄρους, τοῦ παρεῖχε πάντα τὴν βοήθειάν του. Καὶ συνέτρεχεν ὁ τσιφλικοῦχος τοὺς κολλήγους του, ὅχι φυσικὰ ἐκ λόγων εὐποιίας, ἀλλὰ διὰ νὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν καλλιέργειαν τοῦ κτήματός του, ἐκ καθαρώς, δηλαδή, συμφεροντολογικῶν λόγων. Ὁ ἀγρότης—προλετάριος διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς τόκους, νὰ ἡμπορέσῃ ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἔναντι τοῦ τσιφλικούχου ὑποχρεώσεις του καὶ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὸ ψωμὶ τῆς οἰκογενείας του, ἢ νὰ γκάζετο νὰ ἐργάζεται μὲ τὴν γυναῖκά του καὶ τὰ παιδιά του μέχρι ξεθεώματος. Οἱ κορποὶ τῆς ἐντατικωτάτης καὶ ἀποκτηνωτικῆς ἐργασίας του ἀπερροφῶντο ἀπὸ τὸν τσιφλικοῦχον καὶ τὴν κλίκαν τῶν τοκογλύφων, ὅτι ἀπέμενεν εἰς τὴν τάξιν τῶν κολλήγων ἥτο ἓνα ἐλάχιστον πού μόλις ἐπήρκει εἰς αὐτοὺς νὰ διατηρηθοῦν καὶ νὰ μὴ πεθάνουν τῆς πείνας.

Ἡ κατάστασις μετεβλήθη ἄρδην μετὰ τὴν διανομὴν τῆς γῆς εἰς τοὺς καλλιεργητάς της. Διὰ μιᾶς οἱ δοῦλοι ἔγιναν ἐλεύθεροι, ἀπέκτησαν ἰδιοκτησίαν. Καὶ ἡ μὲν μεταβολὴ τῶν σχέσεων ἰδιοκτησίας εἶναι σχετικῶς εὐκόλος, ἡ ἀλλαγὴ ὅμως τῆς ψυχροσυνθέσεως τοῦ ἀπελευθερωθέντος ἀγρότου καὶ δύσκολος εἶναι καὶ ἀρκετὸν χρόνον ἀπαιτεῖ. Ὅτι παρεκίνει τὸν δουλοπαροικὸν πρὸς ἐργασίαν, ὅτι τὸν ἔκαμνε ν' ἀναπτύσῃ ἀσυνήθη δραστηριότητα, ἥτο ὁ φόβος τῆς πείνας, εἰς ὃχι δὲ πολὺ ἀπομεμακρυσμένα χρόνια καὶ τὸ μαστίγιον τοῦ κυρίου. Δὲν ἐσυνήθισε, δὲν ἐγνώρισε κ' ἂν τὴν ἀποταμίευσιν, διότι ἀπλούστατα δὲν τοῦ ἔμεινε τίποτε πρὸς ἀποταμίευσιν. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, διετήρησε τὴν νοοτροπίαν του—οὔτε ἥτο δυνατόν νὰ συμβῇ διαφορετικά. Εἶναι σπάταλος ἐν καιρῷ εὐφορίας καὶ ἀντικρύζει τὸ φάσμα τῆς πείνης ἐν καιρῷ ἀφορίας. Καὶ ἐὰν οἱ ἀποκατασταθέντες γηγενεῖς δὲν ἔχουν ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένην γεωργικὴν συνείδησιν, οἱ ἀγροτικῶς ἐποικισθέντες πρόσφυγες, προερχόμενοι κατὰ μέγα μέρος ἐκ παρασιτικῶν ἐπαγγελμάτων, στεροῦνται ἐν τῇ μεγάλῃ πλειοψηφίᾳ των παντελῶς τοιαύτης.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ γεγονότος, ὅτι ἀπὸ τὸν ἀπελευθερωθέντα ἀγρότην καὶ τὸν ἐποικισθέντα πρόσφυγα λείπει ἡ βαθεῖα συνείδησις τοῦ ἀγρότου—ἰδιοκτήτου, στερεῖται οὗτος καὶ τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς βελτίωσιν τῆς καλλιέργειας κεφαλαίων καὶ ἐφοδίων. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς εἶναι πολὺ χειροτέρα ἡ κατάστασις τῶν γηγενῶν ἀπὸ τοὺς πρόσφυγας, διότι περὶ τῶν τελευταίων ἐφρόντισεν ὅπωςδῆποτε ὁ Ἐποικισμὸς ν' ἀποκτήσουν στέγην καὶ τὰ ἀπαραίτητα πρὸς καλλιέργειαν ἐφόδια, ἐνῶ οἱ ἀποκατασταθέντες κολλῆγοι ἐφέθησαν εἰς τὴν τύχην των, μὴ γνωρίσαντες ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὰ τόσον καταστρεπτικά, ὅπως θὰ ἴδωμεν, βραχυπρόθεσμα καλλιεργητικὰ δάνεια.

Εἶναι παράδοξον, ἐὰν ὑπὸ τὰ συνθήκας αὐτὰς ἡ ἀποκατάστασις τῶν γηγενῶν καὶ ὁ ἐποικισμὸς τῶν προσφύγων δὲν ἀπέδωσαν τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα; Εἶναι παράδοξον, ἐὰν ἡ σημερινὴ παραγωγή, παραβαλλομένη μὲ τὴν προπολεμικὴν, παρουσιάζει—ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν παρα-

τιθέμενον πίνακα—, ἐκτὸς τοῦ καπνοῦ, παρὰ τὸν διπλασιασμὸν τῆς χώρας καὶ τὸν τριπλασιασμὸν τοῦ πληθυσμοῦ, ἐλαχίστην μόνον αὔξησιν; Εἶναι παράδοξον, ἐὰν ἡ ἀπόδοσις τῶν σιτηρῶν ἐμειώθῃ αἰσθητῶς; Εἶναι παράδοξον, ἐὰν ἡ μείωσις αὕτῃ παρουσιάζεται, ὅπως ἀπεδείξαμεν εἰς εἰδικὴν μελέτην μας ⁽¹⁾, ἰδιαιτέρως ἀνησυχητικὴ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκεῖνας τῆς χώρας, αἱ ὅποῖαι, ὅπως ἡ Θεσσαλία, ἡγνοήθησαν μετὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν ἐντελῶς ὑπὸ τῆς κρατικῆς μερίμνης;

Ἐχαρακτηρίσαμεν κάποτε τὴν διανομὴν τῶν γαιῶν ὡς τὴν μεγαλυτέραν κοινωνικὴν πρόοδον ποὺ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῆς συστάσεώς του⁽²⁾. Διὰ ν' ἀποβῇ ὅμως ἡ ἀπαλλοτριώσις ἀποδοτικὴ οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁλοκληρωθῇ. Εἶναι ἀνάγκη, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐνισχύσωμεν τοὺς ἀγρότας μας διὰ τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς καλλιέργειαν ἐφοδίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐμφυσήσωμεν εἰς αὐτοὺς τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης τοῦ ἀγρότου — ἰδιοκτῆτου. Καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ διὰ μέσων γνωστῶν: διὰ καταλλήλου, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον κεφάλαιον, χειρισμοῦ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως· διὰ τῆς ὀριστικῆς διανομῆς, ἡ ὁποία χρονίζει, ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν· διὰ ἐπιστημονικῆς ποδηγετήσεως μέσῳ ἐμπνευσμένων γεωπόνων· διὰ τῆς ὁργανώσεως ὑγιῶν συνεταιρισμῶν κτλ.

Ὁ γνωστὸς Γερμανὸς καθηγητὴς Sering, τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη εἰς ζητήματα γεωργοοικονομικὰ ἐκτιμᾶται ἰδιαιτέρως, ἐνῶ χαρακτηρίζει τὴν γερμανικὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὡς τὴν προϋπόθεσιν ὅλων τῶν τεραστίων προόδων ποὺ ἐπέδειξεν ἡ γερμανικὴ γεωργία κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, ἐν τούτοις ὅμως διαφωνεῖ εἰς τὸ ὅτι παρεχωρήθησαν γαῖαι εἰς οἰκονομικῶς ἀσθενεῖς χωρικοὺς. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔβλαψε τοὺς οἰκονομικῶς εὐρώστους, διότι τοὺς περιέκοψε τὸν κλῆρον, δὲν ὠφέλησεν ὅμως οὔτε τοὺς οἰκονομικῶς ἀσθενεῖς, διότι οὗτοι, μὴ δυνάμενοι νὰ καλλιεργήσουν τὸν κλῆρον των, ἠναγκάσθησαν ταχέως νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν. Κάτι παρόμοιον συνέβη, εἰς ἀσυγκρίτως εὐρυτέραν, βεβαίως, κλίμακα, καὶ παρ' ἡμῖν. Ἀποκατεστήσαμεν οἰκονομικῶς κατεστραμμένους ἀνθρώπους, χωρὶς νὰ τοὺς ἐνισχύσωμεν, χωρὶς νὰ προσπαθῇσωμεν νὰ βελτιώσωμεν τὴν καλλιεργητικὴν των δυναμικότητα. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν θὰ ἐγκαταλείψουν τοὺς ἀγρούς, τοὺς ὁποίους δὲν ἡμποροῦν νὰ καλλιεργήσουν, καὶ θὰ μεταφέρουν τὴν δυστυχίαν των εἰς τὰς πόλεις των. Ἐπιβάλλεται ἐπομένως, προλαμβάνοντες τὸ κακόν, ἢ νὰ ἐνισχύσωμεν τοὺς ἀποκατασταθέντας παντοιοτρόπως, ἢ, ἐὰν ἀδυνατοῦμεν νὰ πράξωμεν τοῦτο, ν' ἄρῳμεν τὰς ἀπαγορευτικὰς περὶ πωλήσεως τῶν κλήρων διατάξεις, ἀφίνοντας νὰ περιέλθουν οὗτοι εἰς τοὺς οἰκονομικῶς εὐρωστωτέρους, ποὺ εἶναι εἰς θέσιν νὰ τοὺς καλλιεργήσουν. Ν' ἀφίσωμεν, δηλαδή, νὰ λειτουργήσῃ ὁ νόμος τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς.

1) Πρβλ. Δ. Γ. Τσούγκου: «Πῶς παρουσιάζεται ἡ οἰκονομικὴ κρίσις εἰς τὴν Θεσσαλίαν» εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» 21 Ὀκτωβρίου 1928.

2) Πρβ. ἄνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐργασίαν μας.

Ὁ παρατιθέμενος πίναξ, ἐμφαίνων τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν κατὰ τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν, πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν προσφύγων, ἀποδεικνύει, ὅτι αὕτη, ἐξαιρουμένου τοῦ καπνοῦ, παρὰ τὸν διπλασιασμὸν τῆς χώρας καὶ τὸν τριπλασιασμὸν περίπου τῶν κατοίκων, μικρὰν μόνον παρουσιάζει αὕξησιν. (Ποσὰ εἰς χιλιάδας τόννους)

Εἶδ η 1911 1921 1924)27 1929

Α' Ἀγροί

Σιτηρὰ	640.3	720.0	735.3	712.6
Καπνὸς	13.2	23.3	60.0	68.7
ὝΟσπρια	43.0	33.3	27.0	27.0
Βάμβαξ	9.3	3.9	10.6	11.0
Γεώμηλα	27.8	42.4	42.5	34.9
Ζωοτροφ. προϊόντα	99.4	94.7	114.1	127.9

Β' Κῆποι

Ἀμπελοι	Γλεῦκ. .	180.0	187.3	240.6	254.6
	Σταφ. .	12.9	16.9	30.3	18.2
Σταφῖς Κορινθ. . .		150.0	116.0	145.0	122.1
Σταφῖς σουλταν. . .		6.2	13.8	7.5	12.7
Ἑλαιο		40.0	44.6	75.0	79.4
Ἑλαῖαι		15.0	23.9	21.1	34.5
Λαχανικὰ		87.0	69.0	73.4	—

III. Ἐσφαλμένη ἡ κατεύθυνσις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.

Ἡ ἀγροτικὴ πίστις, ἐξασκουμένη ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ τοῦ Κράτους, δύναται ν' ἀποβῇ εἰς χεῖράς του ἀποτελεσματικὸν ὄργανον ρυθμίσεως τῆς γενικωτέρας ἀγροτικῆς πολιτικῆς του. Δι' αὐτῆς ἐπιτυγχάνεται κατὰ τὸν ὁμαλώτερον καὶ φυσιολογικώτερον τρόπον ὁ προσανατολισμὸς τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς πρὸς νέας κατευθύνσεις, ἐπιτυγχάνεται συγκεκριμένως ὁ περιορισμὸς ἢ ἡ αὕξησις ὁρισμένης καλλιεργείας, ἢ εἰσαγωγὴ ἐντελῶς νέων καλλιεργειῶν κτλ. Ἡ ἐξάσκησις τῆς ὅμως ἀπαιτεῖ βαθεῖαν γνῶσιν τῶν τοπικῶν συνθηκῶν τῆς χώρας καὶ διηνεκῇ παρακολούθησιν τῶν τάσεων τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς, διότι ἄλλως ὁδηγεῖ εἰς μεγίστας ζημίας. Ἡ ἀγροτικὴ πίστις εἶναι ὥς ἐκ τούτου μέσον ἀποτελεσματικώτατον, συγχρόνως ὅμως καὶ λίαν ἐπικίνδυνον.

Εἰδικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἡδυνάμεθα διὰ καταλλήλου χειρισμοῦ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν παραγωγικὴν δυναμικότητα τοῦ ἀγρότου καὶ νὰ ὑποβοηθήσωμεν καὶ ὁλοκληρώσωμεν οὕτω τὸ ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν γηγενῶν ἀκτημόνων καὶ τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν προσφύγων. Δυστυχῶς, ἀντὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐδραιώσεως τῶν σχηματισθέντων κλή-

ρων τῶν γηγενῶν καὶ προσφύγων διὰ τῆς παροχῆς μεσοπροθέσμων καὶ μακροπροθέσμων δανείων πρὸς ἀγορὰν γεωργικῶν ἐφοδίων, διεξαγωγήν μικρῶν ἐγγείων βελτιώσεων κτλ., ἠκολουθήσαμεν τὴν εὐκόλον ὁδὸν τοῦ βραχυπροθέσμου δανεισμοῦ, ὃ ὁποῖος συνέτεινεν εἰς τὴν διασπάθισιν τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος καὶ διηυκόλυνε τὴν σπατάλην.

Δὲν ἀρνούμεθα ἐντελῶς τὴν σκοπιμότητα τοῦ βραχυπροθέσμου δανεισμοῦ. Τὰ τοιαύτης ὅμως φύσεως δάνεια, προοριζόμενα διὰ τὴν διευκόλυνσιν τοῦ ἀγρότου πρὸ τῆς συγκομιδῆς καὶ διὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν προϊόντων μετ' αὐτήν, πρέπει νὰ ἔχουν ἐπικουρικὸν μόνον χαρακτῆρα καὶ νὰ μὴν ἀποτελοῦν τὸ ἅπαντον τῆς ἀγροτικῆς πίστεως. Διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑπάρχει φόβος νὰ διατεθοῦν εἰς καταναλωτικούς καὶ ὄχι καλλιεργητικούς σκοπούς. Αὐτὸ δὲ συμβαίνει δυστυχῶς παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ποὺ ἄρχισε λειτουργοῦσα καὶ εἰς τὴν χώραν μας ὠργανωμένη ἀγροτικὴ πίστις, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1914. Τὰ διατεθέντα ἔκτοτε ὑπὸ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς ὑπὸ τύπον βραχυπροθέσμων δανείων κεφάλαια, ἐξωδεύθησαν ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς διὰ καταναλωτικούς σκοπούς. Καὶ πρόκειται περὶ σημαντικῶν ποσῶν· οὕτω τὸ 1915 ἐχορηγήθησαν 4,6 ἑκατομμύρια δραχμῶν, τὸ 1918 ἠϋξήθη τὸ ποσὸν αὐτὸ εἰς 20,5 ἑκατομμύρια, τὸ 1921 εἰς 72,2 ἑκατομμύρια, τὸ 1923 εἰς 220,2 ἑκατομμύρια, τὸ 1924 εἰς 678,0 ἑκατομμύρια, τὸ 1925 εἰς 942,4 ἑκατομμύρια, τὸ 1927 εἰς 1.144,0 ἑκατομμύρια, τὸ 1928 εἰς 1.346,4 ἑκατομμύρια. τὸ 1929 εἰς 1.642,0 ἑκατομμύρια, τὸ 1930, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν 124,2 ἑκατομμυρίων τῶν διατεθέντων πρὸς τοὺς σιτοπαραγωγοὺς διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ ἐγχωρίου σίτου, 1.935,6 ἑκατομμύρια. Ἐὰν καὶ μικρὸν μόνον ποσοστὸν τῶν ἀνωτέρω κεφαλαίων διετίθετο ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος διὰ μεσοπρόθεσμα καὶ μακροπρόθεσμα δάνεια βελτιώσεως, ἢ ὅψις τῆς γεωργίας μας θὰ ἦτο ἀρκετὰ διαφορετικὴ. Θὰ εἶχον ἐκτελεσθῇ ἀπαραίτητα μικρὰ ἀρδευτικὰ ἔργα, θὰ εἶχον ἐφοδιασθῇ οἱ ἀγρόται μας μὲ κατάλληλα ζῶα κτλ. Θὰ ἴδωμεν εἰς ἐπόμενον κεφάλαιον τὰ πολὺ ἐνθαρρυντικὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα μὲ πολὺ περιορισμένα οἰκονομικὰ μέσα ἀπέτυχεν ἡ Ὑπηρεσία Ἑγγείων Βελτιώσεων τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας.

Ὅτι τὰ χορηγηθέντα ὑπὸ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς βραχυπρόθεσμα δάνεια δὲν διετέθησαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς παραγωγικῆς δυναμικότητος τοῦ ἀγρότου, ἀλλὰ ἐσπαταλήθησαν ἀσκόπως, δὲν νομίζομεν ὅτι ὑπάρχει, σήμερον τοῦλάχιστον, ἀμφιβολία. Αὐτὸς ὁ πρῶην διευθυντῆς τῆς ἀγροτικῆς πίστεως τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς καὶ νῦν γενικὸς διευθυντῆς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς κ. Τρακάκης μᾶς διηγήθη πολλάκις παραδείγματα διασπαθίσεως τῶν καλλιεργητικῶν δανείων διὰ σκοποὺς κάθε ἄλλο παρὰ παραγωγικούς. Ἀνώτατος δὲ ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, ὑπηρετήσας εὐδοκίμως καὶ ὡς νομάρχης, μᾶς ἀνέφερε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ τὸ ἐπόμενο περιστατικὸν ποὺ ἔζησε κατὰ τὴν νομαρχιακὴν του δρᾶσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Δραστήριος διευθυντῆς ἐνὸς ὑποκαταστήματος τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ἐπιθυμῶν

νὰ μίθῃ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον διετίθεντο ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν τὰ παρεχόμενα εἰς αὐτοὺς δάνεια, ἐσημείωσε τοὺς ἀριθμοὺς τῶν διατεθέντων εἰς αὐτοὺς χιλιοδράχμων. Καὶ ἀνέμενε τώρα νὰ ἰδῇ τὰ πρόσωπα, μέσῳ τῶν ὁποίων θὰ ἐπέστρεφον τὰ χιλιοδραχμα αὐτὰ εἰς τὴν Τράπεζαν, διὰ νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ τρόπου ποὺ διετέθησαν. Ἐμπορεῖτε νὰ φαντασθῇτε τὴν ἐκπληξίν του, ὅταν παρετήρησεν ὅτι τὰ περισσότερα τῶν ἐν λόγῳ χιλιοδράχμων κατετέθησαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτην τῆς ἐν τῇ πόλει χαρτοπαικτικῆς λέσχης!

Αὐτά, ἐννοεῖται, συνέβαινον εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν παχειῶν ἀγελάδων, ὁπότε αἱ καλαὶ τιμαὶ τῶν προϊόντων ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ἀγρότας καὶ εἰς σπατάλας νὰ ὑποβάλλωνται καὶ τὰς ἔναντι τῆς τραπεζῆς ὑποχρεώσεις ἀνευ καθυστερήσεως νὰ ἐκπληροῦν. Γρήγορα ὅμως ἦλθε καὶ ἡ ἐποχὴ τῶν ἰσχνῶν ἀγελάδων: ἡ γενικὴ ὑποτίμησις τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ αἱ θεομηνίαι τῶν τελευταίων ἐτῶν ὑπεβίβασαν εἰς τὸ ἐλάχιστον, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις ἐξεμηδένισαν ἐντελῶς τὸ εἰσόδημα τῶν καλλιεργητῶν μας. Ἡ ὑπερχρέωσις τῆς ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας εἶναι ἡ κυριωτέρα ἐκδήλωσις τῆς καταστάσεως αὐτῆς. Ὁ ἀγρότης, διατελὼν ὑπὸ τὸ κράτος ὑπερτάτων ἀναγκῶν, ἐχρεώθη εἰς τὴν Τράπεζαν, ἐχρεώθη εἰς τοὺς τοκογλύφους, ἐχρεώθη εἰς τοὺς μικροεπαγγελματίας τοῦ χωριοῦ. Τὰ χρεῖα του αὐτὰ προστιθέμενα εἰς τὰς ἄλλας πρὸς τὸ κράτος ἐκ τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ τοῦ ἐποικισμού ὑποχρεώσεις περιήγαγον εἰς πραγματικὸν ἀδιέξοδον.

Οἱ 100 χιλιάδες περίπου τῶν ἀποκατασταθέντων γηγενῶν κληρούχων χρεωστοῦν εἰς τὸ κράτος, ὡς ἀντίτιμον τῶν γαιῶν των, 722 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἥτοι 7.200 δραχμὰς ἕκαστος, πληρωτέας ἐντὸς εἰκοσαετίας πρὸς 80)ο τόκον. Ἐπομένως ἡ ἐτησίᾳ δόσις ἀνέρχεται δι' ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἰς 1.060 δραχμὰς. Ἄς σημειωθῇ, ὅτι ἡ ὀλικὴ ἀξία ἀπαλλοτριώσεως τῶν κατεχομένων ὑπ' αὐτῶν κλήρων, ἀποτελουμένη ἀπὸ 556 ἑκατομμύρια τῆς βασικῆς τιμῆς, ἀπὸ τὴν ἐκ 30 0)ο, κατὰ μέσον ὅρον, προσαύξησιν ἐπὶ τῆς βασικῆς τιμῆς διὰ βελτιώσεις, ἥτοι ἀπὸ 166 ἑκατομμύρια, καὶ ἀπὸ 50 0)ο προσαύξησιν ἐπὶ τῆς βασικῆς ἐπίσης τιμῆς, ἥτοι ἀπὸ 278 ἑκατομμύρια, συμποσοῦται ἐν ὅλῳ εἰς 1000 ἑκατομμύρια, ἐξ αὐτῶν ὅμως τὰ 278 τῆς ἐκ 500)ο προσανέξσεως καταβάλλει τὸ κράτος.

Οἱ 145 χιλιάδες περίπου τῶν ἀγροτικῶς ἐποικισθέντων προσφυγικῶν οἰκογενειῶν χρεωστοῦν εἰς τὸ διαδεχθὲν τὴν Ἐπιτροπὴν Ἀποκαταστάσεως κράτος, μετὰ τοὺς τελευταίως γνωστοὺς συμψηφισμούς, 8.500.000 λίρας Ἀγγλίας ἢ περὶ τὰ τρία δισεκατομμύρια σταθεροποιημένων δραχμῶν, ἥτοι 22.500 δραχμὰς ἑκάστη, πληρωτέας ἐντὸς δεκαπενταετίας πρὸς 30)ο. Ἐπομένως ἡ ἐτησίᾳ δόσις ἀνέρχεται δι' ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἰς 1 900 δραχμὰς.

Εἰς τὰ τέσσαρα περίπου αὐτὰ δισεκατομμύρια τοῦ κρατικοῦ χρέους τῶν ἀγροτῶν μας, πρέπει νὰ προστεθοῦν τὰ χρεῖα πρὸς τὴν Ἀγροτικὴν καὶ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, ἐξ ἐνὸς καὶ πλεον δισεκατομμυρίου, καὶ τὰ ἰδιωτικὰ χρεῖα, τὰ ὅποια ἀναβιβάζονται εἰς 3-4 δισεκατομμύρια. Ἦτοι ἡ συνολικὴ

χρέωσις τῆς ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας συμποσοῦται εἰς ὀκτὼ δισεκατομμύρια δραχμῶν περίπου.

Ἡ ἐπιβάρυνσίς της εἶναι προφανῶς καὶ μετὰ τὴν ὑποτίμησιν τῆς δραχμῆς τεραστία καὶ ἐπιβάλλεται νὰ ληφθοῦν ριζικά μέτρα διὰ νὰ ἡμπορέσουν ν' ἀναπνεύσουν τόσον οἱ ἀγρόται, ὅσον καὶ οἱ δανείσαντες αὐτοὺς ἐπαγγελματίαι, καὶ ν' ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν ἡ ἀγροτική μας οἰκονομία ρυθμόν.

Ἡ Ἀγροτική Τράπεζα, τῆς ὁποίας ἡ ἴδρυσις ἐχαιρετίσθη ἀπ' ὅλους ὡς ἀξιόλογος σταθμὸς εἰς τὴν οἰκονομικὴν μας ἱστορίαν, εὐρεθεῖσα πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἀλλάξῃ ἀποτόμως κατεύθυνσιν. Θὰ ἔπρεπεν ὅμως ἀπὸ καιροῦ ν' ἀρχίσῃ προπαρασκευάζουσα τὸ ἔδαφος πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς ἐπικινδύνου ἐκκρεμότητος ποὺ ἐδημιουργήθη διὰ τῶν ἐπανειλημμένων χρεωστασίων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ ἐτῶν ἐφαρμόζει τὸ κράτος ὡς εὐκόλον καὶ πρόχειρον λύσιν, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς καταστρεπτικὰς τῶν συνεπειὰς. Θὰ ἔπρεπεν ἀπὸ καιροῦ νὰ προβῇ εἰς πλήρη μελέτην τοῦ ζητήματος τῆς ἐνοποιήσεως τῶν ἀγροικῶν χρεῶν, ἡ ὁποία κατέστη πλέον ἀναπόφευκτος. Θὰ ἔπρεπεν ἀπὸ καιροῦ νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ἐπισταμένης ἐρεῦνης τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν τῆς ὑπαίθρου χώρας, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχετικῶν πορισμάτων τὰ χαράξῃ τὴν πολιτικὴν της. Θὰ ἔπρεπεν ἤδη ν' ἀρχίσῃ νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν τακτικὴν τῶν βραχυπροθέσμων δανείων καὶ ν' αὐξήσῃ αἰσθητῶς τὰς μακροπροθέσμους χορηγήσεις. Τὰ οἰκονομικά της μέσα δὲν εἶναι, ὅσον συνήθως νομίζεται, ἀνεπαρκῆ. Ὁ παραλληλισμὸς μ' ἄλλας χώρας μᾶς πείθει περὶ αὐτοῦ ἀπολύτως.

Τίποτε ὅμως ἀπ' ὅλ' αὐτὰ δὲν βλέπομεν. Ἀπεναντίας, ἔχομεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βαδίζει ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς προκατόχου της ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς ἀγροτικῆς πίσεως Ἑθνικῆς Τραπεζῆς. Καὶ ἡ μὲν Ἑθνικὴ εἶχεν ἀσφαλῶς λόγους σοβαροὺς νὰ ἐμμένῃ εἰς τὸν βραχυπρόθεσμον δανεισμόν, ὁ ὁποῖος ἔφερεν ἐμπορικὸν μᾶλλον χαρακτῆρα—λόγους σχετιζομένους μὲ τὸν κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικόν, κεφαλαιοκρατικόν της χαρακτῆρα. Ἡ ἐμμονὴ ὅμως τῆς Ἀγροτικῆς, τῆς ὁποίας ὁ χαρακτῆρ εἶναι κοινωφελὴς εἰς τὰ ἐμπορικῆς φύσεως βραχυπρόθεσμα καλλιεργητικὰ δάνεια, οὐδόλως δικαιολογεῖται.

IV. Τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ παραγωγικὰ ἔργα.

Μία τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἐκδηλώσεων τῆς νεοελληνικῆς μεγαλομανίας καὶ τῆς συμφυοῦς μετ' αὐτῆς ἐπιπολαιότητος εἶναι τὰ ὑπὸ ἐκτέλειν μεγάλα παραγωγικὰ ἔργα. Ἀνετίθη, ὑπὸ τοὺς γνωστοὺς βαρυτάτους ὄρους—εἰς τὴν σύμβασιν μετὰ τῆς Φαουντέσιον τὸ μὲν κέρδος τοῦ ἐργολάβου ἀνέρχεται εἰς 150)ο, τὰ δὲ γενικὰ ἔξοδα εἰς 170)ο—ἡ ἐκτέλεις ἔργων τεραστίας ἐκτάσεως εἰς διαφόρους ξένας ἐταιρείας, χωρὶς νὰ ἐξειασθῇ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς τὸ ζήτημα τοῦ κόστους αὐτῶν καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξευρέσεως τῶν ἀπαιτουμένων κολοσσιαίων ποσῶν, χωρὶς νὰ μελετηθῇ τὸ ζήτημα τοῦ τρόπου τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητος αὐτῶν—χωρὶς, δηλαδή, νὰ καταρτισθῇ καὶ στοιχειῶδες ἔστω οἰκονομικὸν πρόγραμμα.

Ἀρχίσαμεν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα ἔργα, ἐνῶ ὑπῆρχον πρὸς ἐκτέλεσιν τὰ μικρὰ ἔργα ἐγγείου βελτιώσεως, τὰ ὅποια καὶ μὲ περιορισμένα σχετικῶς μέσα δύνανται νὰ κατασκευασθοῦν καὶ ἀμέσου ἀποδόσεως εἶναι. Τὰ μικρὰ ὅμως παραγωγικὰ ἔργα μόλις πρὸ διετίας τὰ ἐνεθυμήθη, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὸ κράτος. Καὶ τοῦτο, διότι εἶχε θαμβωθῇ ἀπὸ τὰ ἐν Μακεδονίᾳ ἐκτελούμενα ἔργα. Διὰ τῶν ἔργων μόνον τῆς πεδιάδος τῆς Θεσσαλονίκης πρόκειται ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὴν καλλιέργειαν 1.865.000 στρέμματα, ἐκ τῶν ὁποίων 455.000 στρέμματα τελείως κατακλυσμένων καὶ 1.310.000 στρέμματα ἡμι κατακλυζομένων γαιῶν. Οἱ μεγάλοι ἀριθμοὶ εἶναι ὅ,τι ζητεῖ ὁ πολὺς κόσμος... Τρία ἑκατομμύρια στρέμματα γονιμωτάτης ἐλληνικῆς γῆς ἡμποροῦν, προστιθέμενα εἰς τὰ 15 ἑκατομμύρια περὶ τοῦ τῆς καλλιεργουμένης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν Ἑλλάδι ἐκτάσεως, καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν γεωργικῶν κλήρων ἱκανοποιητικῶς νὰ διευθετήσουν καὶ τὴν ἐγγειον παραγωγὴν σημαντικὰ πρὸς τὰ ἐμπρὸς νὰ προωθήσουν.

Ἡ χίμαιρα τῶν παραγωγικῶν ἔργων διήρκεσε μέχρι τοῦ 1930. Ἡ ἀποκάλυψις τῶν πρώτων γαιῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη διὰ τῆς ἐπὶ τόπου μεταβάσεως τοῦ ἰδίου τοῦ κ. Βενιζέλου πανηγυρικὸς χαρακτήρ, ἔρριψε τὸ πρῶτον φῶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων. Αἱ ἀναφανεῖσαι γαῖαι ὅχι μόνον δὲν ἠδύναντο νὰ παραδοθοῦν ἀμέσως πρὸς ἐκμετάλλευσιν, ἀλλὰ ἦσαν, ὅπως ἀπέδειξε πρόχειρος ἐξέτασις τοῦ ἐδάφους, λόγῳ τῆς μεγάλης εἰς ἄλλατα περιεκτικότητός των, καὶ ἐντελῶς ἀκατάλληλοι πρὸς καλλιέργειαν. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὅμως, ἀπεδείχθη ὅτι ἐστοίχιζεν περισσότερον τῶν χιλίων σταθεροποιημένων δραχμῶν κατὰ στρέμμα, ἐνῶ προσφέρονται σήμερον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἀλλαχοῦ καλῆς ποιότητος γαῖαι εἰς τὸ ἥμισυ τῆς τιμῆς αὐτῆς. Κατεβλήθη τότε προσπάθεια ὑπὸ τῶν ἰθυνόντων τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας γεωπόνων νὰ συγκαλυφθῇ ἡ ἀλήθεια. Καὶ πράγματι κατωρθώθη νὰ μὴ γνωσθῇ τίποτε μέχρις οἷου κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ μετακληθεὶς εἰδικὸς Ἀγγλος γεωλόγος Jeffery, ὁ ὁποῖος φαίνεται εὐτυχῶς ὅτι κατέληξεν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποιότητα τῶν ἀποκαλυφθεισῶν γαιῶν, εἰς εὐνοϊκώτερα ἀποτελέσματα.

Ἡ γνωμοδότησις τοῦ Jeffery ἤρκεσε ν' ἀναπτέρωσθαι καὶ πάλιν τὰς ἐλπίδας καὶ ν' αὐξήσῃ ἔτι πλέον τοὺς ἀκαίρους ἐνθουσιασμοὺς τῶν ἀρμοδίων, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν εἶχε καμμίαν σημασίαν, ἐὰν αἱ νέαι αὐταὶ γαῖαι ἐστοίχιζον πλέον τῶν χιλίων δραχμῶν κατὰ στρέμμα, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ τρόπος τῆς περαιτέρω χρηματοδοτήσεως τῶν ἔργων ἐθεωρεῖτο δευτερεύον ζήτημα. Ἡ χώρα μας ὑπεστηρίζετο, χαίρει εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοιαύτης πίστεως, ὥστε εὐκόλως θὰ ἐξεύρη τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων χρήματα. Τὸ γεγονός τῆς ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1929 ἐνεσκηψάσης εἰς τὸν διεθνῇ οικονομικὸν ὀρίζοντα θυέλλης, παρωρᾶτο ἐντελῶς. Καὶ ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐξευρέσεως πολλῶν ἑκατομμυρίων λιρῶν. Διότι ἐὰν εἰς τὴν προϋπολογισθεῖσαν διὰ τὰ ἔργα τῆς πεδιάδος τῆς Θεσσαλονίκης

δαπάνην, ἡ ὁποία μετὰ τῶν γενικῶν ἐξόδων καὶ τοῦ κέρδους τοῦ ἐργολάβου ἀνέρχεται εἰς 6.500.000 χρυσᾶς ἀγγλικᾶς λίρας, συνυπολογίζομεν 1.600.000 χρυσᾶς λίρας, ποσὸν κατὰ τὸ ὁποῖον, ὅπως ἀπέδειξεν ἡ μέχρι τοῦδε πείρα, θὰ ὑπερβῇ τὸ πραγματικὸν κόστος τὴν προϋπολογισθεῖσαν δαπάνην, καὶ 2.00.000 χρυσᾶς λίρας, ποὺ κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Jeffery ἀσφαλῶς θὰ χρειασθοῦν διὰ τὴν ἀξιοποίησιν (*mise en valeur*) τῶν γαιῶν, φθάνομεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 10.100.100 χρυσῶν λιρῶν αἱ ὁποῖαι θ' ἀπαιτηθοῦν ἀσφαλῶς διὰ τὰ ἔργα τῆς πεδιάδος τῆς Θεσσαλονίκης μόνον. Ἐκτὸς αὐτῶν ὅμως ὑπάρχουν καὶ τὰ ἔργα τῶν πεδιάδων τῆς Δράμας καὶ Καβάλλας, διὰ τὰ ὁποῖα προϋπελογίσθη δαπάνη, ἄνευ τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων, ἐκ 4.400.000 χρυσῶν λιρῶν. Ἐπομένως θ' ἀπαιτηθῇ ἐν συνόλῳ δαπάνη ἐκ 14.500 000 χρυσῶν λιρῶν διὰ τὰ ἔργα τῆς Μακεδονίας. Παρεμπιπτόντως μόνον ἀναφέρομεν, ὅτι τὸ κράτος πρέπει νὰ ἐξεύρη χρήματα καὶ διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ὁδοποιΐας καθὼς καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ μελέτην ἔργων τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Κρήτης.

Μέχρι τοῦδε διετέθησαν ἐκ δανείων καὶ προκαταβολῶν διὰ τὰ ἔργα τῆς Μακεδονίας 4.600.000 χρυσαῖ λίραι. Ὑπολείπονται ἐπομένως διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἔργων τῆς Μακεδονίας δέκα ἑκατομμύρια λιρῶν, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ καλυφθοῦν δι' ὀνομαστικοῦ δανείου δώδεκα ἑκατομμυρίων λιρῶν. Εἰς τὰ δώδεκα αὐτὰ ἑκατομμύρια πρέπει τέλος νὰ προστεθοῦν καὶ τρία ἑκατομμύρια λιρῶν ποὺ ἐλάβομεν ὡς προκαταβολὴν καὶ θὰ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ συμπεριλάβομεν εἰς τὰ πρῶτα μελλοντικῶς συναφθησόμενα δάνεια. Ἀπαιτοῦνται, λοιπόν, διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἔργων τῆς Μακεδονίας τοῦλάχιστον δέκα πέντε ἑκατομμύρια χρυσῶν λιρῶν (1).

Καὶ ἐρωτᾶται: Πῶς θὰ ἐξευρεθοῦν ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας τῆς διεθνοῦς χρηματαγορᾶς τὰ δέκα πέντε αὐτὰ ἑκατομμύρια λιρῶν; Περὶ ἐγκαταλείψεως τῶν ἔργων δὲν δύναται νὰ γίνῃ συζήτησις, διότι, ἀφ' ἐνὸς μὲν θὰ ἐχάνοντο τὰ δαπανηθέντα μέχρι τοῦδε ποσά, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἐδημιουργεῖτο ζήτημα ἀνεργίας διὰ δεκάδας χιλιάδας ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι, ἀπασχολούμενοι σήμερον εἰς αὐτά, θὰ εὐρίσκοντο ἀποτόμως εἰς τοὺς δρόμους ἄνευ πόρου ζωῆς καὶ πρὸ παντὸς χωρὶς δυνατότητα ἐξουρέσεως ἄλλης ἐργασίας. Διότι ἡ ταυτόχρονος κατασκεπὴ τόσον παραγωγικῶν ἔργων εἶχε καὶ τὴν ἐξῆς δυσμενῆ συνέπειαν, τὴν ὁποίαν οὐδόλως ἐπρασέξαμεν: ὅτι ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς ἐργασίας των μυριάδας χωρικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ ἐδημιούργησε μίαν τάξιν ἐργατῶν, ἡ ὁποία ἀποξενωθείσα τῆς προτέρας ἐνασχολήσεώς της, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ἐξοικονομοῦσεν ὅπωςδήποτε, ἐξαρτᾶ τώρα τὴν ὑπαρξίν της ἀπὸ τὴν συνέχισιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων. Εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθοῦν χρήματα καὶ νὰ συνε-

(1) Βλέπε τὰς ὑπὸ τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἀθηνῶν, διοργανωθείσας τὸν χειμῶνα τοῦ 1931 σχετικῶς μὲ τὰ παραγωγικὰ ἔργα διαλέξεις, καὶ ἰδίως τὴν διάλεξιν τοῦ κ. Γ. Πεσμαζόγλου, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ «Τεχνικὰ Χρονικά».

χισθῇ ἡ κατασκευὴ τῶν ἔργων διὰ τὴν παρασχεθῇ τοῦλάχιστον ἐργασία εἰς τὴν τάξιν αὐτὴν τῶν ἐργατῶν τοὺς ὁποίους, ὑπὸ τὰς σημερινὰς ἰδίως δυσκόλους συνθήκας, δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ τοὺς ἐγκαταλείψωμεν εἰς τὴν τύχην των.

Ἀναλαμβάνον ὅμως τὸ κράτος, μετὰ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν ἀπαιτουμένων κεφαλαίων, τὴν συνέχισιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐρευνήσῃ δι' εἰδικῆς ἐπιτροπῆς τὴν τεχνικὴν καὶ ἰδίως τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν πλευράν. Δὲν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ εὕρισκώμεθα ἐν τελείᾳ ἀβεβαιότητι ὅσον ἀφορᾷ τὸ κόστος τῶν ἀποκαλυφθησομένων γαιῶν. Καὶ πρὸ παντὸς δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀρκούμεθα εἰς προσωρινὰς λύσεις, διαιωνίζουσας τὴν σημερινὴν ἐκκρεμότητα σχετικῶς μὲ τὴν χρηματοδότησιν τῶν ἔργων. Ἀφοῦ, ὅπως εἶναι βέβαιον, καθίσταται, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, ἀδύνατον νὰ ἐξεύρωμεν σημαντικὸν δάνειον πρὸς ἀποπεράτωσιν ὅλων τῶν παραγωγικῶν ἔργων, ἅς μὴ διστάσωμεν, κατόπιν ἰδιαιτέρας συμφωνίας μὲ τὰς ξείας ἐταιρείας ποὺ ἀνέλαβον τὴν ἐκτέλεσιν των, νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν κατασκευὴν μέρους μόνον αὐτῶν.

Ἡμεῖς μάλιστα εἴμεθα τῆς γνώμης ὅτι συμφέρον τοῦ κράτους εἶναι, καὶ εἰς τὴν ἀπίθανον ἀκόμη περίπτωσιν ποὺ θὰ ἐξευρεθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα, νὰ προσπαθήσῃ νὰ περικόψῃ τὸ ὑπὸ ἐκτέλεσιν πρόγραμμα τῶν παραγωγικῶν ἔργων διὰ δύο λόγους: Πρῶτον, διὰ τὴν ἡμπορέσῃ ν' ἀποπερατώσῃ τὸ ταχύτερον ὠρισμένα ἔργα, καὶ δεύτερον διὰ τὴν ἡμπορέσῃ νὰ διαθέσῃ καὶ ψυχία ἔστω ἐκ τοῦ προϊόντος τοῦ συναφθησομένου δανείου διὰ τὴν ἐκτέλεσιν μικρῶν παραγωγικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα ἀμέσως ἀποδόσεως ὄντα, εἶναι μεγίστης σημασίας διὰ τὴν γεωργίαν μας.

Δυστυχῶς παρ' ἡμῖν, ὅπως καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος κεφαλαίου ἐτονίσθη, παρεγνωρίσθη ἡ βασικὴ σημασία τῶν μικρῶν παραγωγικῶν ἔργων τὰ ὁποῖα εἶναι μόνον ἱκανὰ νὰ καταπολεμήσουν τὴν στενότητα γῆς καὶ ν' αὐξήσουν τὴν οἰκονομικὴν δυναμικότητα τοῦ ἀγρότου. Διὰ τῆς κατασκευῆς ἀποστραγγιστικῶν χανδράκων, τῆς διευθετήσεως τῆς κοίτης χειμάρρων, τῆς διοχετεύσεως ὑδάτων πρὸς ἄρδευσιν ξηρικῶν ἐκτάσεων κτλ. ἀντιμετωπίζεται ἡ στενότης γῆς καὶ ἀμέσως, διὰ τῆς δημιουργίας ἐντελῶς νέων καλλιεργησίμων γαιῶν, καὶ ἐμμέσως διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς ποιότητος τῶν ὑπαρχουσῶν γαιῶν.

Καὶ ἐλειτουργοῦν, βέβαια, ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ ἐτῶν τὰ Ὑδραυλικὰ Ταμεῖα, τὰ ὁποῖα ὑπήγοντο εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Συγκοινωνίας. Τὰ ταμεῖα ὅμως αὐτὰ ἀπέτυχον, μὴ κατορθώσαντα νὰ φέρουν εἰς πέρας κανένα ἔργον. Καὶ οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ συμβῇ διαφορετικά. Διότι ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ μεριμνήσουν ὅχι διὰ τὴν κατασκευὴν ἐνὸς ὠρισμένου τεχνικοῦ ἔργου, ἀλλὰ διὰ τὰς εἰς τεχνικὰ ἔργα ἀνάγκας ὁλοκλήρου περιφερείας. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ ἐκ τῆς ἐτησίας φορολογίας τῶν κατοίκων εἰσπραττόμενον ποσόν, οὔτε ἐπαρκὲς ἦτο διὰ τὴν ἐντὸς ὠρισμένου χρόνου ἐκτέλεσιν ὅλων αὐτῶν τῶν ἔργων, οὔτε καὶ εὐχάριστος κατεβάλλετο ὑπὸ τῶν φορολογουμένων,

ἐπειδὴ ἡγνόουν οὗτοι πότε θὰ ἔλθῃ ἡ σειρὰ τοῦ ἔργου διὰ τὸ ὅποιον ἀμέσως ἐνδιεφέροντο.

Εὐτυχῶς, οἱ σχηματισθέντες τελευταίως, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς πρὸ διετίας περίπου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ εἰδικοῦ καὶ ἱκανωτάτου ἐπιστήμονος Τσαλίκη, ἰδρυθείσης Ὑπηρεσίας Τεχνικῶν Ἔργων ἐγγείου βελτιώσεως, ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοί, ἔγιναν εὐμενῶς ἀποδεκτοὶ ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν καὶ παρουσιάζουν εἰς τὰ πρῶτά των βήματα δρᾶσιν ἀξίαν κάθε προσοχῆς· διότι διὰ τοῦ περιορισμοῦ των εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ὠρισμένων μόνων μικρῶν ἔργων, ἀπέφυγον τὸ σφάλμα τῶν Ὑδραυλικῶν Ταμείων. Οὕτω κατεσκευάσθησαν ἤδη μικρὰ ἔργα ἀρδεύσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον, Μακεδονίαν καὶ ἄλλας περιφερείας. Ἀρχισε δὲ ἡ ἐκτέλεσις διαφόρων ἀντιπλημμυρικῶν ἔργων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὰ ὅποια, ἂν καὶ ἡμιτελῇ ἀκόμη, ἐπροστάτευσαν κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα ἀποτελεσματικῶς τὴν παραγωγὴν. Πρὸς τούτοις ἔγιναν πολλαὶ γεωτρύσεις εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰ μεθόρια εἰδικῶς.

Τὸ ἔργον τῆς Ὑπηρεσίας τῶν μικρῶν ἔργων προσκρούει δυστυχῶς εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν πόρων. Τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτελεσθέντα ἔργα ἐχρηματοδοτήθησαν ὡς ἑξῆς: Τὰ ἔργα τῶν παραμεθορίων, αἱ γεωτρύσεις καὶ ἡ διευθέτησις τῶν χειμάρρων ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν προσφυγικῶν συνουκισμῶν ἐξ ἑνὸς ὑπολοίπου ἐκ 5,5 ἑκατομμυρίων τῆς ἐπιτροπῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν διὰ δανείων συναφθέντων τῇ ἐγγυήσει τοῦ κράτους παρὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. Τὸ πρόγραμμα τῆς ὑπηρεσίας προβλέπει ἔργα 112 ἑκατομμυρίων δραχμῶν περίπου. Ἦδη τὸ κράτος διέθεσε διὰ τὰ ἐν Θεσσαλίᾳ κατασκευαζόμενα ἔργα 20 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Διὰ τὴν ἡμπορέσῃ ὅμως ἡ Διεύθυνσις Τεχνικῶν ἔργων—ἡ ὁποία, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἀποτελεῖ τὴν πρακτικωτέραν καὶ χρησιμωτέραν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας—να κινηθῇ δημιουργικῶς, χρειάζονται κεφάλαια, τὰ ὅποια εἶναι ἀνάγκη τόσον τὸ κράτος, ὅσον καὶ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα, νὰ ἐξεύρουν μὲ κάθε τρόπον, διότι πρόκειται περὶ τῆς σοβαρωτέρας προσπαθείας ποὺ γίνεται διὰ τὴν γεωργίαν μας.

Ι. Ἡ παραμέλησις τῆς κτηνοτροφίας.

Μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ἀσυνεπείας τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους εἶναι καὶ ἡ ἐπιδεικνυομένη ἔναντι τῆς κτηνοτροφίας ἀκηδία. Ὑπὲρ τοῦ σημαντικωτάτου αὐτοῦ κλάδου, ὅχι μόνον καμμία πρόνοια δὲν ἐλήφθη, ἀλλ' ἀφέθη νὰ ὑποστῇ καὶ ὅλας τὰς συνεπείας σειρᾶς ἀστόχων μέτρων ποὺ ἐγνώρισεν ἡ ἀγροτικὴ μας πολιτικὴ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα.

Ἐθυσίσθη διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν καὶ τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν προσφύγων ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία, ἡ ὁποία προπολεμικῶς ἀπετέλει πολύτιμον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως κεφάλαιον πλούτου, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ προκύψῃ ἀντίστοιχος ὠφέλεια. Ἡ ἐλάττωσις τῶν νομαδικῶν ποιμνίων ὑπολογίζεται εἰς 30—40 ο]ο. Ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ

τῶν ἑνδεκα περίπου ἑκατομμυρίων αἰγοπροβάτων ποὺ ἔχει σήμερον ἡ Ἑλλάς, δὲν ἀπέμειναν εἰς τὴν νομαδικὴν κτηνοτροφίαν παρὰ 2,5—3 ἑκατομμύρια, ἥτοι 25 ο]ο περίπου. Αἱ πληροφουρίαι μας προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀρμοδιωτέραν πηγὴν καὶ δὲν δύνανται ὥς ἐκ τούτου οὐδόλως ν' ἀμφισβητηθοῦν.

Καὶ θὰ ἦτο ἡ μείωσις τοῦ κτηνοτροφικοῦ μας πλούτου πολὺ μεγαλύτερα, ἐὰν τὰ δημιουργηθέντα κενὰ δὲν ἀνεπληροῦντο, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ὑπὸ τῆς σημαντικᾶς προόδου σημειώσεως ἐν τῷ μετὰ τὴν χωρικῆς κτηνοτροφίας. Οὕτω κατωρθώθη, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν προβάτων, ὁ ὅποιος εἰς τὴν προπολεμικὴν Ἑλλάδα ἀνῆρχετο, σύμφωνα μὲ τὴν γεωργικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1911, εἰς 3.545.442, εἰς δὲ τὸ 1921, πρὸ τῆς ἀφίξεως, δηλαδή, τῶν προσφύγων, εἰς 5.789.113, νὰ συγκρατηθῇ ὁπωσδήποτε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὸ ἐλίπεδον τῶν 5,5 ἑκατομμυρίων. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν αἰγοπροβάτων: 1911 2.638.043, 1921 3.717.034, 1929 4.176.214.

Ἄς σημειωθῇ ὅμως ὅτι ἡ σχετικὴ αὔξησις τῆς χωρικῆς κτηνοτροφίας εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, φυσιολογική, οὐδόλως ὀφειλομένη εἰς σχετικὴν μέριμναν τοῦ κράτους. Διότι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡγνοήθη ἐντελῶς ἡ σημασία της. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κράτους περιορίσθη μόνον εἰς τὴν γεωργίαν, χάριν τῆς ὁποίας, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀποτελεσμάτων, ἐξωδεύθησαν ἑκατοντάδες ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Καὶ παρημελήθη ἡ κτηνοτροφία ποὺ εἶναι τὸ ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς γεωργίας, ὅχι μόνον διότι παρέχει εἰς αὐτὴν τὰ ἀπαραίτητα πρὸς καλλιέργειαν τῆς γῆς ζῶα, ἀλλὰ καὶ διότι συμπληρώνει τὸ εἰσοδημα τοῦ σιτοπαραγωγοῦ, σιαφιδοπαραγωγοῦ, καπνοπαραγωγοῦ κτλ. καὶ ἀποτελεῖ τὸν πρακτικώτερον καὶ οἰκονομικώτερον τρόπον ἀσφαλίσεως αὐτοῦ εἰς περίπτωσιν κακῆς ἐσοδείας. Τὰ ὀλίγα μικρὰ ζῶα καὶ πουλερικὰ ποὺ διατρέφει ὁ γεωργός, ἀφ' ἑνὸς μὲν παρέχουν εἰς τὴν οἰκογένειάν του ἀρίστην τροφήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτιeloῦν πολύτιμον κεφάλαιον, δυνάμενον εὐκόλως νὰ ρευστοποιηθῇ εἰς περίπτωσιν καταστροφῆς τῆς παραγωγῆς, ἀσθενείας κτλ. Ὁ γεωργός οὐδέποτε, καὶ ὑπὸ τὰς δυσμενεσιέρας ἀκόμη τῶν συνθηκῶν, ἀντικρῶν τὸ φάσμα τῆς πείνης, ὅταν παραλλήλως πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἐπιδίδεται καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἀπεδείχθη περιτράνω κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Οἱ πεπειραμένοι παλαιοὶ γεωργοὶ ποὺ ξέρουν καλὰ τὴ δουλειά τους, ἐξοικονομήθησαν καὶ κατὰ τοὺς βαρυτέρους μῆνας τῶν περασμένων χειμῶνων, ἐπείνασε δὲ πραγματικῶς καὶ ἐδυστύχησε καὶ δυστυχεῖ ἀκόμη ἡ μεγάλῃ μᾶζα τῶν νεοαποκατασταθέντων γηγενῶν καὶ προσφύγων.

Πρὸ ἐτῶν ἡ κυβέρνησις τοῦ τόπου ἐφάνη πρὸς σιγμὴν ὅτι κατενόησε τὴν διαπραχθεῖσαν ἔναντι τῆς κτηνοτροφίας ἀδικίαν, ὅτι ἡσθάνθη τὴν ἀσυνέπειαν τῆς ἀγροτικῆς τῆς πολιτικῆς. Καὶ συνεχάλεσε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1930 Πανελλήνιον Κτηνοτροφικὸν Συνέδριον εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐδόθη τότε εὐκαιρία εἰς διαφόρους μὲν ἐπιστήμονας, ἀνωτάτους κρατικοὺς ὑπαλλήλους

καὶ τὸν τύπον νὰ τονίσουν τὴν τεραστίαν σημασίαν τῆς κτηνοτροφίας διὰ τὴν ἐθνικὴν μας οἰκονομίαν, εἰς τοὺς ἀμέσως δὲ ἐνδιαφερομένους κτηνοτρόφους νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς ἀρμοδίους καὶ νὰ εἰποῦν τὸν πόνον τους ⁽¹⁾. Καὶ συνεκινήθημεν ὅλοι, καὶ συνεπαθήσαμεν πραγματικὰ τοὺς φιλοξενομένους ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἄγνους καὶ ἀνδροπρεπεῖς τύπους τῶν κτηνοτρόφων, ὅταν ἐπληροφορήθημεν, ὅτι ὁ ἐντελὼς παρημελημένος πλουτοπαραγωγικὸς κλάδος τῆς κτηνοτροφίας εἰσφέρει εἰς τὸ ἐθνικὸν μας εἰσόδημα 6 1]2—7 1[2 δισεκατομμύρια δραχμῶν ἐτησίως! Καὶ συνεκινήθημεν ἀκόμη περισσότερον ὅταν ἐπληροφορήθημεν, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἓνα κράτος ποὺ θεωρεῖται γεωργικόν, εἰσήγαγε βόδια, ἀγελάδες καὶ μοσχάρια τὸ 1924: 53.232 κεφάλια, τὸ 1925: 80.747, τὸ 1926: 86.728, τὸ 1927: 105.081, τὸ 1928: 50.428, τὸ 1929: 63.785 καὶ τὸ 1930: 48.459, ἀξίας 107 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἀγροπόβατα τὸ 1924: 426.329 κεφάλια, τὸ 1925: 581.909, τὸ 1926: 847.978, τὸ 1927: 1.233.174, τὸ 1928: 1.310.445, τὸ 1929: 1.427.813 καὶ τὸ 1930: 1.143.581, ἀξίας 239 ἑκατομμυρίων. Βούτυρον, λίπος καὶ μαργαρίνην τὸ 1924: 4.966 τόννους, 1925: 5.461, τὸ 1926: 4.935, τὸ 1927: 5.348, τὸ 1928: 3.389, τὸ 1929: 3.766 καὶ τὸ 1930: 3.254, ἀξίας 69 ἑκατομμυρίων. Γάλα τὸ 1926: 2.318, τόννους, τὸ 1927: 3.198, τὸ 1928: 3.672, τὸ 1929: 5.573 καὶ τὸ 1930: 3.273, ἀξίας 65 ἑκατομμυρίων. Ἀὐγὰ τὸ 1924: 3.059 τόννους, τὸ 1925: 2.538, τὸ 1926: 2.461, τὸ 1927: 3.087, τὸ 1928: 2.770, τὸ 1929: 2.797, καὶ τὸ 1930: 2.845, ἀξίας 50 ἑκατομμυρίων. Ἡσθάνθημεν ὅλοι ἐντροπὴν ὅταν ἐμάθαμεν ὅτι 500 ὁλόκληρα ἑκατομμύρια δραχμῶν ἐπληρώναμε κάθε χρόνο εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Τὴν συγκίνησιν δὲ τῆς κοινῆς γνώμης ἔδειξε τότε ὅτι συμμέριζεται καὶ ἡ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ὡμολόγησε τὴν παρ' ἡμῖν σκοπιμότητα τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται ἡ πλέον ἐντατικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν θερινῶν βοσκῶν· ὡμολόγησεν ὅτι αἱ νομάδες ἀποτελοῦν ἀπὸ ἀπόψεως πείρας πολῦτιμον κεφάλαιον τῆς χώρας, ὡμολόγησε τὴν δυνατότητα συνεργασίας μεταξὺ γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας. Καὶ ἀπεδέχθη ὅχι μόνον τὰ ἐν τῷ ψηφίσματι τοῦ συνεδρίου περιλαμβανόμενα αἰτήματα, περὶ παρατάσεως τοῦ ἐνοικιοστασίου βοσκῶν ἐπὶ μίαν πενταετίαν, ὁργάνωσιν κτηνασφαλείας καὶ κτηνοτροφικῆς πίστεως καὶ πυροχῆς φορολογικῶν διευκολύνσεων καὶ μονίμου ἐγκαταστάσεως, ἀλλὰ, πλειοδοτοῦσα, ὑπεσχέθη νὰ λάβῃ καὶ γενικωτέραν ὑπὲρ τῆς κτηνοτροφίας μέριμναν. Διότι, ὥς γνωστόν, εἰς τὴν χώραν μας εἶναι ἄγνωστα ἀκόμη τὰ εἰς ἄλλα κράτη λαμβανόμενα ὑπὲρ τοῦ κλίδου αὐτοῦ μέτρα. Διαθέτομεν 75 μόνον νομοκτηνιάτρους, 8 κτηνοτροφικοὺς σταθμοὺς ἐπιβητόρων, οἱ ὅποιοι, σημειωθῆτω, στεροῦνται πολλὰκις καὶ τῶν στοιχειωδεδεστέρων μέσων καὶ ὑφίστανται μόνον κατ' ὄνομα.

(1) Περὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ α' Πανελληνίου κτηνοτροφικοῦ συνεδρίου καὶ σχετικὸν ἄρθρον μας εἰς τὸν «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» τῆς 8 Ἰουνίου 1930.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Βουλγαρία ἔχει 300 κτηνιάτρους ἀνωτάτων σχολῶν καὶ 200 μέσων, μὲ τελείως ὀργανωμένην κτηνιατρικὴν ὑπηρεσίαν.

Ἡ κτηνοτροφικὴ ὑπηρεσία, τῆς ὁποίας παρ' ἡμῖν προΐσταται ἓνας μοναδικὸς ὑπάλληλος, ὁ συμπαθητικώτατος τμηματάρχης τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας κ. Πασιόκας, περιλαμβάνει ἐν Βουλγαρίᾳ τέσσαρα ἑτμήματα: Ἑπιζωοτίας, Ἑλέγχου ζωϊκῶν τροφίμων, καθαρώς κτηνοτροφικῶν ζητημάτων καὶ ἐκπαιδεύσεως κατωτέρου καὶ ἀνωτέρου προσωπικοῦ. Διαθέτει πρὸς τοῦτο ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ εἰς τὴν Βουλγαρίαν τρία εἰδικὰ ἰνστιτούτα ἐρεῦνης. Παρομοίας κτηνοτροφικὰς ὀργανώσεις συναντᾷ κανεὶς καὶ εἰς τὰλλα γειτονικά μας κράτη, τὴν Ρουμανίαν, Σερβίαν καὶ Τουρκίαν. Ἄς σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας ἔχει ὥς συνέπειαν, ἐκτὸς τοῦ θανάτου πολλῶν ζώων, καὶ τὴν διάδοσιν βαρυτάτων ἀσθενειῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς στατιστικούς, σχετικῶς μὲ τοὺς ἐξ ἐχίνοκόκκου θανάτους, θὰ ἰδῇτε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν.

Καὶ τί ἐξεπληρώθη ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ τῶν πανηγυρικῶν ἐκείνων ὑποσχέσεων τοῦ κράτους; Ἐκτὸς τῆς ἐπὶ πενταετίαν παρατάσεως τοῦ ἐνοικιοστασίου βοσκῶν, ἡ ὁποία ἐπετεύχθη κατόπιν ἐπιμόνου πιέσεως τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀπολύτως τίποτε ἄλλο. Τὸ περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν νομάδων νομοσχῆδιον, ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ κατηρτίσθῃ ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας, δὲν κατωρθώθη νὰ κατατεθῇ εἰς τὴν προηγουμένην Βουλὴν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν κτηνοτρόφων διὰ πιστώσεων, παρεκλήθη σχευκῶς ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία ἐχορήγησε κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη εἰς τοὺς κτηνοτρόφους μερικὰς δεκάδας ἑκατομμυρίων δραχμῶν (1930: 28,2 ἑκατομμύρια, 1931: 41,8), ποσά, δηλαδή, ἐντελῶς ἀνεπαρκῆ πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν των.

Γενικὰ ἡ κατάστασις ἐν τῷ μεταξὺ ὅμι μόνον δὲν ἐβελτιώθη, ἀλλὰ καὶ ἐχειροτέρευσε· διότι ἡ κτηνοτροφικὴ μας ὑπηρεσία εἶχε μέχρι πρὸ διετίας ἓνα Εἰδικὸν Ταμεῖον εἰς τὴν διάθεσίν της, διὰ τῶν πόρων τοῦ ὁποίου κατώρθωνεν ὅπωςδῆποτε νὰ κινηθῇ. Διὰ τῶν ἑπτὰ περίπου ἑκατομμυρίων τοῦ ἔτησιου ἐσόδου τοῦ Ταμείου αὐτοῦ κατωρθώθη νὰ ἰδρυθῇ τὸ Μικροβιολογικὸν Ἐργαστήριον τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας καὶ νὰ ἐφοδιασθῶν οἱ Σταθμοὶ μὲ τὰ ἀπαραίτητα ζῶα καὶ ὄργανα. Μετὰ τὴν κατάργησιν ὅμως τοῦ Ταμείου κινδυνεύουν νὰ ἀποφύσων—ἐὰν δὲν ἐψόφησαν ἤδη—τὰ ζῶα τῶν Σταθμῶν καὶ νὰ σταματήσουν ἐντελῶς αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἐργαστηρίου, διότι τὸ Γενικὸν Λογιστήριον ἀργεῖ πάντοτε νὰ ἐγκρίνῃ τὰς ἀπαιτούμενας πιστώσεις! Ἐις αὐτὸν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῶν κατὰ καιροὺς συσταθέντων εἰς τὰ διάφορα Ὑπουργεῖα εἰδικῶν ταμείων, ὡς ὑποκλεπτόντων τὸν προϋπολογισμόν τοῦ κράτους καὶ δημιουργούντων προσθέτους ὑπηρεσίας καὶ δαπάνας. Ὑποστηρίζοντες ὅμως τὴν κατάργησιν τῶν εἰδικῶν ταμείων, δὲν ἐφантаζόμεθα ὅτι αὕτη θὰ εἶχε τοιαύτας συνεπείας. Ἄν πρόκειται, ἄλλωστε, περὶ καταργήσεως, διότι,

προκειμένου τοῦλάχιστον περὶ τοῦ ταμείου κτηνοτροφίας, αἱ ὑπηρεσίαι του ὑφίστανται, ὑπαχθεῖσαι εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον Ἐπιβάλλεται διὰ τοῦτο, ἔάν τὸ κράτος δὲν ἀποφασίσῃ νὰ προβῇ εἰς ῥιζικὴν διαρρύθμισιν τοῦ λογιστικοῦ μας συστήματος διὰ τῆς en bloc παροχῆς τῶν πιστώσεων εἰς τὰ διάφορα ὑπουργεῖα, ν' ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν τὸ ἄνωτέρω Ταμεῖον τὴν προτέραν αὐτοτέλειάν του. Διότι εἶναι πραγματικῶς αἶσχος νὰ ἔρχωνται ἐν μέσῳ χειμῶν ἀπὸ τὰς πλέον ἀπομεμακρυσμένας ἐπαρχίας τοῦ κράτους πτωχοὶ κτηνοτρόφοι εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ προμηθευθοῖν ἐμβόλια διὰ τὰ κινδυνεύοντα ζῶα των καὶ τὸ Ἐργαστήριον τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας νὰ μὴν εἶναι εἰς θέσιν ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἐπιτακτικωτάτην ἀνάγκην των, ἐπειδὴ τὸ Γενικὸν Λογιστήριον δὲν ἠὺδόκησε νὰ ἐγκρίνῃ τὰς σχετικὰς πιστώσεις.

Πίναξ τοῦ κτηνοτροφικοῦ καὶ πτηνοτροφικοῦ μας πλούτου κατὰ τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν, πρὸ τῆς ἀφίξεως καὶ μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν προσφύγων, ἐκ τοῦ ὁποίου σαφῶς ἐμφαίνεται ἡ μικρὰ μόνον αὔξησις.			
<i>Εἶδος ζώων</i>	<i>1911</i>	<i>1921</i>	<i>1929</i>
Ἴπποι	148.929	132.965	176.756
Φορβάδες	—	44.530	146.583
Βόες	298.326	341.615	481.084
Ἀγελάδες	—	333.882	349.975
Βούβαλοι	5.877	13.625	43.001
Ἡμίονοι	79.597	127.276	147.817
Ὄνοι	132.811	243.582	380.648
Πρόβατα	3.545.442	5.789.113	5.805.646
Αἴγες	2.638.043	3.717.034	4.179.214
Χοῖροι	227.176	404.485	275.684
Πτηνὰ κατοικίδια	—	5.410.214	4.683.021
Κόνικλοι	—	232.517	97.805
Κυψέλαι	258.239	—	245.610

VI. Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον.

Ἀναπολῶν κανεῖς τὰς ὄχι μόνον κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν ὁλοκλήρου τῆς παρελθούσης εἰκοσαετίας καταβληθείσας ὑπὲρ τῆς γεωργίας προσπαθείας, καὶ ἐξετάζων τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν, καταλαμβάνεται ἀπὸ ἓνα μελαγχολικὸ συναίσθημα.

Ὅταν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Γουδί, κατόπιν σφοδρῶν κοινοβουλευτικῶν διαμαχῶν, μετεβλήθη τὸ περίφημον 17ον ἄρθρον τοῦ Συντάγματος καὶ κατοχυρώθη συνταγματικῶς ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις ἀγροκτημάτων πρὸς ἐγκατάστασιν ἀκτημόνων γεωργῶν, ἄρχισε νὰ γεννᾶται ἡ ἐλπίς μιᾶς καλυτέρας αὔριον διὰ τὴν γεωργίαν. Καὶ ὅταν τὸ 1917 ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν τὸ μέτρον τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἡ ἐλπίς μετεβλήθη εἰς πίστιν. Οἱ

οἰωνοὶ ἦσαν τότε ἄριστοι. Οἱ ἀγρόται μας, λόγω τῆς ὑπερβολικῆς ὑπερτιμῆσεως τῶν προϊόντων των κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, εὐημέρουν ἀπολύτως. Οἰκονομικὴ ἀνθρῆσις, ἄγνωστος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πτωχῆς μας χώρας ἐπεκράτει, ἄλλωστε, εἰς ὅλους τοὺς πλουτοπαραγωγικοὺς μας κλάδους. Τὸ κράτος διὰ τῆς ψηφίσεως τοῦ περὶ Συνεταιρισμῶν νόμου κατὰ τὸ 1914, τῆς ιδρύσεως τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας κατὰ τὸ 1917 καὶ τῆς συστάσεως τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς δύο ἔτη ἀργότερα, ἔθεσε σταθερὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο ν' ἀνοικοδομηθῇ λαμπρὸν τὸ γεωργικὸν μέλλον τῆς χώρας. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν δουλοπαροίκων τοῦ θεσσαλικοῦ κάμπου καὶ τῶν Νέων Χωρῶν θὰ ἐσήμαινε τὴν κορωνίδα τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς. Οἱ πρῶην παρίαί, ἀπελευθερούμενοι καὶ καθιστάμενοι ἰδιοκτῆται, θ' ἀπειτέλουν τὰ ὑγιέστερα στοιχεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἐστηρίζετο τὸ οἰκοδόμημα τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος.

Δυστυχῶς ἡ μεταπολεμικὴ χρυσὴ περίοδος τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας διήρκεσεν ὅσον καὶ μία αὐγὴ. Ἡ μικρασιατικὴ καταστροφὴ μᾶς ἐπανάφερεν εἰς τὴν μιζέρια τῆς προπολεμικῆς πτωχῆς Ἑλλάδος. Ἐδημιούργησε μάλιστα συνθήκας πολὺ χειρότερας. Διότι δὲν μᾶς ἐξήντηλε μόνον οἰκονομικῶς, δὲν ἔγινεν αἰτία συρροῆς ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνθρώπων εἰς τὴν ἄγονον χώραν μας, ἀλλ' ἀπέκοψε διὰ παντὸς ἴσως τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν διέξοδον, τὴν μόνην διέξοδον ποὺ μᾶς εἶχεν ἀπομείνει μετὰ τὰ περιοριστικὰ κατὰ τῶν μεταναστῶν μέτρα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τὴν δημιουργίαν εἰς τὰς Βαλκανικὰς Χώρας, τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον συνθηκῶν ἄκρως δυσμενῶν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν ξένων.

Τὴν κολοσσιαίαν σημασίαν τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς οὔτε ἐφαντάσθημεν κατ' ἀρχάς. Καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἡσθάνθημεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰς συνεπειὰς τῆς. Ἀπεναντίας μάλιστα τὴν ἀφίξιν τῶν προσφύγων καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν ὥς ἐκ τούτου πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, ἐχαιρετίσαμεν ὥς γεγονός, τόσον ἀπὸ ἐθνικῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως εὐχάριστον. Διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ συνέβαλλεν αὕτη εἰς τὸν ἐξελληνισμόν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἐπροκάλει οἰκονομικὴν ἀναζωογόνησιν τῆς χώρας. Ἀναλόγως ἐκανονίσσαμεν καὶ τὴν οἰκονομικὴν μας πολιτικὴν: μεγάλα παραγωγικὰ ἔργα, συμβάσεις ἐπὶ συμβάσεων κτλ. Εἵχομεν χάσει τὸ ἔδαφος κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας, εἵχομεν χάσει τὸν ἑαυτὸν μας. Ἐβλέπαμεν μόνον «θαύματα» γύρω μας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ μεγαλύτερον ἐθεωρεῖτο ἡ ἀγροτικὴ ἀποκατάστασις τῶν προσφύγων.

Ἡ αὐταπάτη μας ἄρχισε νὰ διαλύεται μόνον ὅταν ἐσώθησαν καὶ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῶν δανείων καὶ οἱ ξένοι ἠρνήθησαν νὰ μᾶς δώσουν νέα. Δυστυχῶς ὁμως καὶ τότε δὲν ἠθέλησαν ὅλοι ν' ἀναγνωρίσουν τὴν ἀλήθειαν ποὺ βοοῦσε πλέον. Δὲν ἠθέλησαν ν' ἀναγνωρίσουν τὴν δυστυχίαν τοῦ ἀστικοῦ μας καὶ ἰδίως τοῦ ἀγροτικοῦ μας πληθυσμοῦ. Διότι ἡ κατάστασις τοῦ τελευταίου ἀπέβη κυριολεκτικῶς τραγικὴ. Ὁ ἀγροτικὸς μας πληθυσμὸς ἀποτελεῖ σήμερον τὰ 600)ο τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ δὲν

καλύπτει ἐν τούτοις οὔτε τὰ 40 ἑκατοστὰ τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος. Ὑπερέχει ἀριθμητικῶς τοῦ ἀστικοῦ, ὄχι ὅμως καὶ δυναμικῶς. Τὸ ἐκ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας εἰσόδημα ὑπολογίζεται, ὑπὸ εὐνοϊκὰς ἀπὸ ἀπόψεως ἐσοδειῶν συνθήκας, εἰς 15 δισεκατομμύρια δραχμῶν περίπου, ἐνῶ τὸ ἐκ τῶν ἀστικῶν κλίδων ὑπολογίζεται εἰς 25 δισεκατομμύρια περίπου. Ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τοῦ ἀστοῦ εἶναι ὥς ἐκ τούτου αἰσθητῶς μεγαλύτερα τοῦ ἀγρότου—γεγονὸς ποὺ τὸ γνωρίζομεν ὅλοι μας ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως.

Καὶ τὸ μέλλον; Ὅταν ἐξετάσῃ κανεὶς ἀντικειμενικῶς καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς προκαταλήψεως τὴν κατάστασιν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι διὰ τὸ μέλλον κάθε ἄλλο παρὰ καλὰ προβλέψεις ἡμποροῦν νὰ γίνουν. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ ἀρρώστεια τῆς εἶναι ὀργανικὴ. Συνήθως, ὅταν γίνεται λόγος περὶ ὀργανικῆς ἀρρώστειας τῆς γεωργίας μας, νοεῖται ἡ στενότης γῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἔννοια πολὺ ἀόριστος. Ἡ στενότης γῆς ἔχει ἀπὸ μιᾶς κυρίως ἀπόψεως σημασίαν, ὅτι ὠθεῖ τὸν ἀγρότην εἰς τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν ποὺ εἶναι συνήθως ἀσύμφορος διὰ τὰς ἐδαφολογικὰς καὶ κλιματολογικὰς συνθήκας τῆς χώρας μας. Οἱ γεωπόνου διαπράττουν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἓνα βασικὸν σφάλμα: συγκρίνουν τὸν ἀλλαχοῦ τρόπον καλλιεργείας μὲ τὸν ἑλληνικὸν καὶ εὐρίσκουν τὸν ἰδικὸν μας ἐκτατικόν. Χωρὶς νὰ λάβουν προσηκόντως ὑπ' ὄψιν τὰς ἐδαφολογικὰς καὶ κλιματολογικὰς συνθήκας τῆς χώρας—θεομηνίας, ἔλλειψιν ἐπαρκῶν βροχῶν, ἀφορίαν τοῦ ἐδάφους κτλ.—, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν ἀντιοικονομικὴν ἐνδεχομένην ἐντατικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐδάφους.

Διὰ νὰ καταστῇ σαφὲς τὸ οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον, πρὸ τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται σήμερον οἱ ἀγρόται μας, ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ διακρίνωμεν αὐτούς, μετὰ τοῦ Καραβίδα (1), εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας: εἰς τοὺς σιτοπαράγωγους, τοὺς ὁποίους, ἐκτὸς τῶν ὀρεινῶν ἐπαρχιῶν, εὐρίσκομεν κυρίως εἰς τὴν μεγάλην πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας, καθὼς καὶ τὰς μικροτέρας τῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης, καὶ εἰς τοὺς παρὰ γωγούς βιομηχανικῶν προΐόντων (καπνοῦ, σταφίδος, ἐλαιῶν κλπ.), τοὺς ὁποίους συναντῶμεν εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, τὰς Νήσους, τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς ἓνα μέρος τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης.

Τὸ εἰσόδημα τῶν σιτοπαραγωγῶν ἦτο καὶ προπολεμικῶς ἀκόμα περιορισμένον καὶ συνεπληροῦτο συνήθως μὲ πρὸς θέτους πόρους, προερχομένους ἐκ τῆς κτηνοτροφίας, καθὼς καὶ ἐξ ἄλλων ἐνασχολήσεων (βιοτεχνίαν, μεταφορὰς διὰ ζώων κτλ.), εἰς τὰς ὁποίας ἐκ παραλλήλου ἐπεδίδετο ἡ τάξις αὐτὴ τῶν χωρικῶν, καὶ πρὸ παντὸς ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ὅπου εὐρίσκετο πάντοτε ἓνα ἢ περισσότερα μέλη ἐκάστης οἰκογενείας. Αὐτὴ ἦτο ἡ κατάστασις προπολεμικῶς. Σήμερον ὅμως εἰς τοὺς περισσοτέρους γεωργοὺς τῆς κατηγορίας αὐτῆς—γηγενεῖς καὶ πρόσφυγας—εἶναι λίαν περιορισμένοι ἢ καὶ λείπουν καθ' ὅλοκληρίαν οἱ ἀπαραίτητοι αὐτοὶ πρόσθε-

1) Περὶ Καραβίδα: «Ἀγροτικά». Σελὶς 613 κ.ε.

τοι πόροι. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν στεροῦνται οὗτοί καὶ τῶν ἀναγκαίων πρὸς καλλιέργειαν ἐφοδίων.

Πολὺ τραγικωτέρα εἶναι ἡ κατάστασις τῶν παραγωγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Αὐτοὶ ἐξαριτῶνται ἀμέσως ἐκ τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς καὶ ὑπόκεινται εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους τῶν ἀποτόμων διακυμάνσεων τῶν τιμῶν. Καὶ ἐνῷ οὐδέποτε κατώρθωσαν οἱ παραγωγοὶ βιομηχανικῶν προϊόντων νὰ ζήσουν χωρὶς προσθέτους πόρους, προσπαθοῦν νὰ τὸ κατορθώσουν ὑπὸ τὰς σημερινὰς τόσον δυσμενεῖς συνθήκας τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς. Ὁ ἀγὼν τοῦ καπνοπαραγωγοῦ, ἐλαιοπαραγωγοῦ καὶ οἰνοπαραγωγοῦ μας θὰ εἶναι τραχύς, ἀγὼν ζωῆς καὶ θανάτου.

Αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ πρέπει νὰ τὴν ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν, ἀποφεύγοντες τὰς αὐταπάτας. Ὅπως πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἐὰν ἐν τῷ συνόλῳ των, μέχρι πρὸ τριετίας τοῦλάχιστον, κατώρθωσαν οἱ ἀγρόται μας νὰ ἐξοικονομήσουν τὴν κατάστασιν, τὸ κατώρθωσαν μὲ τ ε χ ν η τ ἂ μ έ σ α : μὲ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ ἐποικισμοῦ, τὰς προσφυγικὰς ἀποζημιώσεις, τὴν συγκέντρωσιν τοῦ οἴτου, τὰ βραχυπρόθεσμα δάνεια τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς κτλ. Ὅλ' αὐτὰ τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο νὰ παραβληθοῦν μὲ ἔνεσιν μορφίνης πρὸς παράτασιν τῆς ζωῆς ἐτοιμοθανάτου, εἶναι ἀσφαλῶς ἀφέλεια νὰ χαρακτηρίζωνται ὥς πράγματι «προστατευτικά» ὑπὲρ τῆς γεωργίας. Ἡ κατάστασις τῶν ἀγροτῶν μας εἶναι τραγικὴ καὶ θὰ κατασιτῇ τραγικωτέρα, ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν τὴν σημερινὴν πολιτικὴν τῶν περιφήμων «μέτρων», ἐὰν δὲν παραμερίσωμεν τοὺς ἐνθουσιασμοὺς τῶν γεωπόνων καὶ δὲν προσπαθήσωμεν νὰ προσγειωθῶμεν εἰς πραγματικότητα.
